

אמונת עתיד

"אמונת — זה סדר זרעים"

(שבת לא ע"א)

"שמאמין בחי העולמים וזרע"

(מדרש שוחר טוב תהלים יט)

גליון מס' 57

סיון — תמוז תשס"ד

מהדורה מיוחדת

לחיזוק ההתיישבות היהודית בגוש קטיף

מכון התורה והארץ ★ כפר דרום — חבל עזה

עורך:

הרב דורון ותקין

מערכת:

הרב יהודה זולדן

הרב יהודה הלוי עמיחי

הרב יואל פרידמן

בהוצאת מכון התורה והארץ

חוות כפר דרום, ד"נ חוף-עזה 79720

טל' 08-6847325, פקס' 08-6847055

אינטרנט

www.toraland.org.il

דוא"ל

Mahon@inter.net.il

דמי מינוי לשנה 36 שקל

©

כל הזכויות שמורות

ISSN O793 D - 4262

סדר ועימוד

א"א 08-6847761

דפוס חמד בע"מ, ירושלים

תוכן

מאמר מערכת

- 5 הרב דורון ותקין פקידת הלבבות
8 הרב נח ויז'ונסקי טל לישראל

מצות יישוב ארץ ישראל — חבל עזה

- המעמד ההלכתי של יהודה ושומרון וחבל עזה
10 הרה"ג שלמה גורן זצ"ל
קדושת חבל וימית וחוף עזה — מצוות והתיישבות
13 הרה"ג יעקב אריאל
האיסור להתנתק מחלקי ארץ ישראל
28 הרב יהודה הלוי עמיחי
מגורים במקום סכנה בארץ ישראל הרב יהודה זולדן
38

אמונה

- 50 הרב אופיר כהן מפני שהיא עזה

היסטוריה

- תוכנית חמש האצבעות של אריאל שרון
62 חגי הוברמן

רשימת המשתתפים

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א	רב העיר רמת גן, נשיא מכון התורה והארץ
הרה"ג שלמה גורן זצ"ל	הרב הראשי לישראל
חגי הוברמן	עיתונאי, 'הצופה'; אלקנה
הרב נח ויז'ונסקי	רב היישוב קטיף
הרב דורון ותקין	מכון התורה והארץ
הרב יהודה זולדן	ר"מ ישיבת נווה דקלים, מכון התורה והארץ
הרב אופיר כהן	כפר דרום
הרב יהודה הלוי עמיחי	מכון התורה והארץ

פקידת הלבבות

ישנה פקידה מעשית — התעוררות לפעולות מעשיות לגאולת ישראל, וישנה פקידה בלב — התעוררות הרצון ההבנה וההשכלה, מילוי הלב באומץ וחשק לגאולת עם ישראל. כאשר יוסף הצדיק עומד למות הוא מבשר לעם ישראל, שדרכה של הגאולה היא בשתי פקידות: "ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים **פקד** **פקד** אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת..." (בראשית נ, כד). אכן כאשר מופיע משה לאחר כמה מאות שנים הוא משתמש בלשון הכפולה של הפקידה כמאמר יוסף טרם מותו: "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים..." (שמות ג, טז).

מדוע בשורת הגאולה היא בלשון כפולה של שתי פקידות? מדוע נחשבת בשורת משה בלשון זו סימן לגאולה — והעם מאמין ומתעורר להיגאל, הרי יכול כל אחד לומר "פקד יפקד" ולבשר על הגאולה, אע"פ שאיננו הגואל האמיתי? הרב ישראל יהושע מקוטנא בספרו ישועות מלכו וליקוטי תורה שבסוף השו"ת, פרשת שמות, מפרש שהלשון הכפולה איננה רק סימן סמנטי, אלא יש בה משהו מהותי על תהליך הגאולה:

...כי כל מקום שנאמר המקור והפעולה ביחד המקור מורה על המחשבה ופנימיות הדבר, וכאן שנאמר המקור והפעולה שתי פקודות הללו המה על פקודת הנפש שהיא פנימית מהפקודה ופקודת הגוף, ופקודת הנפש היא תכף בביאת הגואל כי מיד בביאתו נתעוררו להתבונן על מצבם... כי כבר היה נכבה בלבם רגש הנפשי הזה, וזאת לא יוכל לעשות רק הגואל האמיתי הבא בכח ה' אשר בידו רוח בשר איש.

הלשון הכפולה מלמדת על התעוררות הלב, הקודמת להתעוררות בפועל. כאשר שעת הכושר המעשית מגיעה, היא צומחת על הקרקע הפוריה של ההכשרה הליבית. הפקידה

המעשית היא איננה חיצונית, היא מעוררת את מה שכבר מוכן בלב. כשמשנה רבנו בא לבני ישראל בתוך הגלות הקשה, בני ישראל כבר נאנחו מהעבודה והתפללו לה', הם רצו את הגאולה, ובשורת משה העירה את רצונם הפנימי לביטוי מעשי.

רבים יצאו בשבועות אלו לפקוד את מתפקדי הליכוד, ומצאנו את רובם כמו אלה שאינם מתפקדי ליכוד, קרואים ומקשיבים. פוקדי יש"ע וחבריהם מכל רחבי הארץ, התקבלו בזרועות פתוחות בלב שוקק – "ידענו שתבואו אלינו" השיבו המתפקדים – מתפקדי הליכוד. הפקידה המעשית במפגשים מלב אל לב היא גילוי לפקידה האלוקית – הפנימית בלב, אותה עורר הקב"ה במשך השנים המרובות, שהכשירה את הלבבות לעמוד באומץ מול אויבינו רוצחי נשים וטף ולומר: "אנחנו אתכם". תוכניתו של רה"מ נדחתה. העם לא חלש ועייף כפי שניסו מנהיגים מסוימים ואנשי תקשורת לתארו בשנים האחרונות. יש בו כוחות גדולים והוא מכיר בארצו, זוקף את קומתו הלאומית, מוכן להילחם עליה, ליישב ולכבוש את הארץ.

אמנם בזה לא תם המאבק, עוד נכוננו לנו ימים בהם נצטרך להמשיך ולפקוד, ולעורר אצל ציבורים רבים רחבים וגדולים יותר את החיבה לארץ ישראל, ובמיוחד לגוש קטיף. אבל אנו מאמינים שמשאל מתפקדי הליכוד הניע את לבבות רבבות עם ישראל להכיר ולחבב את חבל עזה, ולהכריז בפה מלא: **ארץ ישראל שלנו!**

גיליון זה יוחד כולו להתיישבות בגוש קטיף. שאלות אמוניות הלכתיות והיסטוריות התעוררו מחדש בעקבות משאל הליכוד. חובתנו ללמוד וללמד, לברר ולעיין שוב, בזיקת חבל עזה וגוש קטיף לארץ: קדושת המקום, חובת הישיבה בו, איסור מסירת חלקים אפילו תמורת הכרה של האומות על מקומות אחרים שהם שייכים לנו, מקומה בעבר עד לימינו אנו. בחודשים הקרובים אנו מתכננים בעז"ה להוציא ספר שיעסוק כולו בהתיישבות בחבל עזה.

בבואנו לחתום חוברת זו, בשעת חתימה של ימי הפקידה, פקד אותנו הרצח המזעזע של בנות משפחת חטואל מהיישוב קטיף. מרן הראי"ה קוק זצ"ל (אגרות הראי"ה ח"ד, עמ' נד) קורא בהספד שנשא על נרצחי מאורעות תר"פ, להבין את פשר המאורע:

כחותם הוא לנו — אשר עודנו רב פעולתו, ולא ניתן לקרוא לא בו בעצמו מפני שאותיותיו הפוכות ולא במכתב שהוא חתום עליו, מפני שכלי החותם עודנו מונח ופועל עליו, רק אחרי שהחותם יוסר אז נוכל לקרא אותו להכירו ולהבינו. ... בדמים ובמסירות נפש מיסודנו נחתמנו על יהדותנו בכל זמן קיומינו, ... עשרת השנים האחרונות התחילה לנו תקופת התחייה החדשה, בדרך חול של ככל הגוים בית ישראל, ונצטרפו אליה קלי דעת

החושבים ומשפיעים שרק בדרך זה בלבד נבוא לבנות את בנין האומה

בארצה, עתה והיה לנו הדם הזה לאות בדמיך חיי.

גם לנו, הרצח הקשה הוא חותם — גזרה שאיננו מבינים אותה, אבל יודעים ומאמינים שבדמיך חיי. החותם יוסר כאשר תבנה בנו ההכרה וההבנה של ערך התחיה, שלא ככל הגוים בית ישראל, והגאולה לה אנו מצפים ובה אנו עסוקים, היא פקידה אלוקית הפורצת מלב העם כולו, יוצאת ומתממשת בעזרתנו ובמסירתנו, לעיתים אף מסירות של דמים הפורצים מלבינו פנימה אל לב רבבות עם ישראל לעורר את הלבבות. גיליון זה מוקדש לעילוי נשמותיהן הטהורות. האמא — טלי, וארבעת הבנות – הילה, הדר, רוני ומירב הי"ד.

בנחמת ציון ירושלים, ובבנין גוש קטיף ננוחם.

הרב נח ויז'ונסקי

טל לישראל

לעילוי נשמת האם — טלי,

ובנותיה — הילה, הדר, רוני ומירב, למשפחת חטואל הי"ד

שמסרו נפשם במלחמה נגד צוררי ישראל הקמים עלינו לגרשנו מנחלת אבותינו

ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו.

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון

מי חכם ויבן אלה נבון וידעם, כי ישרים דרכי ה' (הושע יד, ה-י)

אהיה כטל לישראל — רצונו לומר לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין
הטל נעצר לעולם.

יפרח כשושנה — יעלה פרחים נאים כשושנה (מצודות שם).

ויך שרשיו כלבנון — כמו עצי הלבנון שהם גדולים ושרשיהם רבים,

כן יהיו נטועים באדמתם ויתנו שרשים חזקים לא יוכלו להנתש ממקומם.

כמו שאמר (עמוס י) ולא ינתשו עוד מעל אדמתם (רד"ק שם).

השכל לא מבין, הלב מסרב לעכל. איך היתה כזאת!! אישה וארבעת בנותיה עלו
בסערה השמימיה, ברצח בדם קר של השפלים שבחיות האדם, שלא חסו אף על העובר
שבמעיה. כל בית ישראל יבכו את השריפה. הציבור בוכה, האסון הוא כללי. אין כוח
במילים לנחם, למצוא מזור, "וידם אהרן".

מתוך הכאב, אנו דולים מעמקי נשמתנו את הכוחות שנתן בנו הקב"ה להמשיך ולא
לעצור. אנו מגלים כוחות שלא היינו מודעים לקיומם. כוחות חיים שמתגלים דוקא בעת
הזאת.

באסונות שפקדו אותנו בעבר, טלי היתה זו שתמכה בנו, עודדה את כולם לקום ולהמשיך. היא היתה עובדת סוציאלית לא רק במקצועה, אלא כדרך חיים. עובדת סוציאלית בנשמה.

כולנו מחויבים ללכת בדרכה של טלי, לעילוי נשמותיהם של חמשת הנשמות הטהורות והזכות שעלו ובאו לפני כסא מרומים.

באותו יום ראשון י"א באייר, באה לידי ביטוי הפעילות המבורכת לחיזוק אחיזתנו בחבל עזה. הלכנו ללא לאות, גברים נשים ונוער, יחד עם אחינו בהתיישבות ובעיר ודברנו עם העם. הדלתות נפתחו והלבבות נקשרו. גילינו את הכוח המופלא של העם הצמא לדבר ה'. המתחבר לעצמה שבאמונה, האוהב את ארצו.

טלי היתה העורך הרוחני שלנו. שלחה את בעלה למשימה החשובה ובאותו זמן ארגנה אמירת תהילים לנשים ולילדים שנותרו בישוב.

תוך זמן קצר ראינו כיצד הולך ונרפא חטא המרגלים (אם הבנים שמחה, עמ' רנד), גוש קטיף נכנס לקונצנזוס. שמענו קול צלול וברור: "טובה הארץ מאד מאד".

התחושה של כולנו היתה: צריך למצוא את הדרך להמשיך את הדבר העצום הזה. ההייתה כזאת בהיסטוריה של עמנו? אנשי אמונה וחזון דופקים על דלתות העם, מקבלים אותם ומארחים אותם בסבר פנים יפות, העם מגלה את האור הטמון בו. אנשים מבקשים: השמיעו את קולכם, דברו בגדלות, קצה נפשנו בשטחיות, בואו נתקדם ביחד.

בעיצומם של ימי האבל עלתה בלבנו מחשבה. נמשיך לפקוד את בתי ישראל. ננסה להשפיע "טל לישראל". ואז בעז"ה עמנו **יפרח כשושנה ויד שרשיו כלבנו**.

נתגייס כולנו: תושבי חבל עזה, יהודה ושומרון, רמת הגולן, אנשי העיר והעיירות. בני ישיבות ואולפנות, גרעינים תורניים ותנועות נוער. נעבור בית בית, נפגוש את העם: צעירים וזקנים, עולים חדשים וותיקים.

נאמר להם שנפל דבר בישראל – לא לחנם נהרגו אם וארבעת בנותיה – אנו מחויבים להמשיך את מורשתה של טלי, להקשיב איש לרעהו בענוה, להתחבר לכולם. להמשיך את המהפכה שכבר החלה.

גוש קטיף חייב להרים גבוה יותר את דגל האמונה ואהבת הארץ. לפעול עם א-ל להרים את הציונות קומה נוספת, ליצוק תוכן עמוק יותר לחיי העם היושב בציון.

תהיה בכך נחמה פורתא לאבדן העצום ולחלל שנותר בלב כולנו.

"הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו"

(דברים לב, מג).

המעמד ההלכתי של יהודה שומרון וחבל עזה*

הבעתי את מחאתי הנמרצת על הפקרה לזרים ע"י ממשלות ישראל, אדמת קדשנו ונחלת אבותינו, שהיו והינם לב לבה של ארץ המכורה המקודשת בזה שקבעה את יהודה, שומרון וחבל עזה כשטחים כבושים בידינו. וצבא ישראל, מעמדו בשטחים אלו כצבא זר השולט על ארץ שאינה שלו¹.

ממשלות ישראל שקמו מאז מלחמת ששת הימים ועד עתה, השאירו בהם את החוק הירדני הפרוע לשמצה. והמעמד של כובש זר שניתן לצבא הגנה לישראל באדמת קדשנו, נקבע ע"י ממשלת ישראל עצמה והיא אחראית למחדל הנורא הזה, וגרמה להפקעת קדושת ערי יהודה וערי ישראל בשומרון וברצועת עזה, שנתקדשו בקדושת עולי מצרים ובקדושת עולי בבל גם יחד.

זהו חילול השם שאין לו כפרה, כפי ששנו חכמינו ז"ל בלשון המשנה: "אין מקיפין בחילול השם" (קידושין מ"א). כי בזה שלא החלנו את החוק הישראלי על יהודה, שומרון וחבל עזה מיד עם שחרורם ע"י צה"ל, הודינו קבל עם ועולם, כי ויתרנו על זכותנו

* התשובה ניתנה למערכת אמונת עתיד ע"י הרבנית צפיה גורן תח"י. היא נערכה ע"י הרב נעמן וסרצוג והרב מאיר סלומניסקי. התשובה היא מתוך הספר: תרומת גורן, שעתיד לצאת לאור אי"ה. בעבר כבר פרסמנו מאמרים מתוך ספר זה: "קדושת אזור עולי מצרים לאחר מלחמת ששת הימים", אמונת עתיד, 50 (מרחשוון-כסלו תשס"ג), עמ' 49-63; "מצות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה וחובת העליה לארץ ישראל", אמונת עתיד, 56 (ניסן-אייר תשס"ד), עמ' 7-9.

1. הרב שלמה גורן עסק בענין זה גם במקום אחר, ובהרחבה: "מעמדם ההלכתי של יהודה ושומרון וחבל עזה", תורת המדינה, עמ' 114-134.

החוקית, ההיסטורית והדתית, על לב לבה של א"י, והכרנו בזכות הכיבוש של ירדן באזורים מקודשים אלו.

אמנם אפשר להוכיח מן ההלכה, שאין חובה מן התורה לכבוש ולקדש את כל א"י לפי גבולותיה בתורה, גם כשהדבר ניתן להשגה. כמו ששנינו במס' חולין ז' ע"א:

"הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, וקסבר קדושה ראשונה, קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית".

ופירש רש"י (שם):

"הרבה כרכים כבשו עולי מצרים — וקדשום בקדושת הארץ, ולא כבשום עולי בבל לקדשם בשניה. ולכך לא כבשום דקסברי הואיל והותרו הותרו. דקדושה ראשונה בטלה, דכי קדשה יהושע לשעתה קדשה ולא לעתיד לבא כשיגלו בימי נבוכדנצר, ולא רצו להחזיר קדושתה, כדי שיהא מותר לחרוש ולזרוע שם בשביעית, שאין נוהגת בחוצה לארץ" וכו'.

וכן משמע מלשון הגמ', שעולי בבל נמנעו מלכבוש אזורים רבים בא"י הכלולים בגבולות התורה, כדי שלא יתקדשו האזורים האלה בקדושת א"י, ואפשר יהיה לעניים לעבוד בהם עבודת הארץ בשביעית כדי להתפרנס מזה. כי אם היו כובשים את כל א"י היה הכיבוש של הרבים מקדש את האזורים כולם מאליהם, כי קדושת הארץ באה ע"י הכיבוש של הרבים. ולכן כדי למנוע את קדושת האזורים, משום שהיו חכמי ישראל מעוניינים להשאירם לעניים בשביעית, החליטו שלא לכבוש אותם כדי שלא יחזרו ויתקדשו ע"י הכיבוש. משמע שרשאים הם ישראל להימנע מכיבוש שטחי א"י הכלולים בגבולות התורה, ולהימנע ע"י כך מלקדשם ולא לחייבם במצוות התלויות בארץ.

אלא שביחס לכרכים אלו שנמנעו עולי בבל מלכבשם, לא הסגירו אותם לנכרים, לא החלו עליהם חוק זר, ולא עברו בזה על איסור — "לא תחנם" (דברים ז', ב) — לא תתן להם חנייה בקרקע", כמו שדרשו במס' ע"ז ו' ע"א, וברמב"ם (הל' עכו"ם פ"י ה"ד), אלא הניחו אותם כשטחי הפקר לפרנסת העניים.

כיבוש יש"ע כדין ולפי ההלכה

בנידון דידן הרי כבשנו את יהודה, שומרון וחבל עזה כדין. ולפי ההלכה, כיבוש מלחמה הוא קנין מהתורה לכל דבר, ואפילו גוי מישראל קונה בכיבוש מלחמה, כמו ששנינו במס' גיטין (לח ע"א) ששאלו בגמ': "עובד כוכבים ישראל מנלן (שקונה בכיבוש מלחמה). דכתיב 'וישב ממנו שבי' (במדבר כא, א)". ומוכיח שם הרשב"א בחידושיו (לז ע"ב

ד"ה "שבאי", שאם כבשו עכו"ם קרקע מישראל במלחמה קנאו. ולא קאי גביה בדינא ודיינא, שאינה חזקת מלחמה למחזיק בו בגזל. ותדע לך דאלו באת לדמות חזקת מלחמה, לחזקת גזל היאך טהרו עמון ומואב בסיחון? אי לזאת, ברור שהשארית החוק הירדני באדמות בהן החזרנו את נחלת אבותינו ועפ"י דין תורה קנינו והחזקנו שטחים אלו כדין, נחשב כאילו הסגרנו במו ידינו שטחי א"י המקודשים שבידינו לנכרים. באשר העמדנו את עצמנו, קבל עם ועולם, במעמד של כובש זר, ולא כריבון בארץ אבותינו. ההלכה בנידון זה מושפעת מהחלטת ממשלת ישראל שקבעה שאנו נמצאים באזורים אלו ככובש ולא כריבון, למרות שמבחינת ההלכה הטהורה דיננו כריבון. ברגע שממשלת ישראל הכריזה על מעמדנו בשטחים האלו ככובש, כאילו הסגרנו אותם לגויים במו ידינו. זו הדגשת, שבכל הנוגע ליהודה, שומרון וחבל עזה, הכלולים בגבולות התורה של כיבוש עולי מצרים ומהם גם בכיבוש עולי בבל, אין מקום לויתורים על חלקים מאדמת קדשנו וארץ אבותינו.

עלינו למסור את נפשנו בכל כחנו ומאודנו בהגנת שלטון ישראל על יהודה ושומרון וחבל עזה. באשר הן ארץ ישראל המקודשת, נחלת ה' אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש, והן היו תמיד כלולות בגבולות א"י המקודשות. לצערנו ולמגינת לבנו, השאירו אותן ממשלות ישראל, כולל ממשלת מר מנחם בגין, במלחמת ששת הימים, כארץ כבושה בידנו, ואנחנו כביכול כזרים נחשבים בהן. לפי החוק הבינלאומי והישראלי, באשר החוק הירדני הוא עדיין תקף שם.

התרעמתי פעמים רבות בפני מר מנחם בגין, שהוא גורם בכיה לדורות, בזה שהוא משאיר את יהודה, שומרון וחבל עזה כארץ כבושה בידי העם היהודי, ולא החיל עליהן את החוק הישראלי. זהו חילול השם, שממשלת ישראל הלאומית, אינה מכירה רשמית בזכותו של העם היהודי על ארץ יהודה ושומרון, שהם הלב והמוח של א"י המקודשת. וחבל עזה שהיתה תמיד כלולה בארץ המכורה, למה אין שואלים את עצמנו ממי כבשנו אותן? התשובה היא: לא כבשנו אותם מאף אחד. אלא כאשר ממלכת ירדן התקיפה אותנו במלחמת ששת הימים, שחררנו את יהודה ושומרון מידי הכובש הירדני בצדק וביושר, כי ממשלת ירדן לא היתה מעולם, ובודאי שאין לה כיום, שום זכות היסטורית, חוקית או בינלאומית, על יהודה, שומרון וחבל עזה. אדרבה, ירדן כבשה אותן בכח במלחמת השחרור ללא דין וללא משפט, וללא אישור של האומות המאוחדות. הלגיון הערבי השתלט עליהן בכח מבלי ששום גורם בין-לאומי, העניק לירדן זכות כל שהיא על יהודה ושומרון.

שאלתי בזמנו שני נשיאי ארה"ב לשעבר, את קרטור ואת רייגן, אולי יכולים הם לבאר לי למה הם מגדירים את יהודה, שומרון וחבל עזה כשטח כבוש בידי ישראל.

ממי כבשנו אותן? וכי היה לירדן זכות או סמכות בינלאומית עליהן? לאחר בירור שעשו שניהם בנדון זה עם שגריר ארה"ב באו"מ, אמרו שאכן לא היתה לירדן, ואין לה היום, שום זכות בינלאומית ביהודה, שומרון ובודאי שלא בחבל עזה. ממשלות ישראל, כולל ממשלת הליכוד, עתידות ליתן את הדין על שהפקירו מבחינה חוקית את יהודה, שומרון וחבל עזה לפלשתינאים, באשר לא היתה לפלשתינאים ולא לירדן מעולם, שום זכות לאומית באזורים אלו.² ולכן דעתי היתה מאז ומעולם מוצקת והחלטית, שחייבים למסור את נפשנו על כל שעל אדמה מיהודה, שומרון וחבל עזה, שהם נחלת האבות ללא ערעור כל שהוא, ולפחות להחיל עליהן מיד את החוק הישראלי, כי מה לחוק הירדני בנחלת א"י זו?

2. הערת עורך: עיין בספר משנת המדינה במאמר: "האם קיים עם פלשתינאי בעל זכויות לאומיות" (עמ' 36).

הרה"ג יעקב אריאל

קדושת חבל ימית וחוף עזה – מצוות והתיישבות*

למען אחי ורעי –
הכואבים על שוממותך ובוכים על שברך
המחזיקים בשוליך ומתאמצים לאחוז בסנסני תמרך
אשרי המחכה ויגיע ויראה עלות אורך ויבקעו עליו שחרך.
(עפ"י ריה"ל)

ראשי פרקים

הקדמה

- א. קדושתה של אשקלון ודרומית לה
- ב. שיטת הרמב"ם ביחס לאשקלון
- ג. באור דברי הגמ' על הים שכנגד א"י
- ד. הכרעת הפוסקים למעשה לענין אזור עזה
- ה. מצות ישוב הארץ באזור זה
- ו. סיכום שיטות הראשונים במצות הישיבה בארץ

הקדמה

בימים אלו של חודש אייר חודש של גבורה והתחזקות ביישוב הארץ, עולה ונידונת מחדש שאלת קדושת חבל עזה: האם היא קדושה בקדושת ארץ ישראל כמו שאר חלקי הארץ, האם חייבים לקיים בה את המצוות התלויות בארץ, או שמפני

* עריכה מתוך הספר באהלה של תורה (ח"ג סי' ב), המאמר נכתב עוד בזמן שהרב כיהן כרה"י בישיבת ימית בעיר ימית, ונערך מחדש.

היותה קדושה בקדושת עולי מצרים ואין מקיימם בה את מצוות הארץ מעיקר החיוב, היא קדושה פחות. מכאן יש כאלה שמהרהרים בזיקתה לארצנו, ובמחויבות שלנו ליישב חבל ארץ זה, על כל המשתמע מכך — אפילו למסור אותו חלילה לאויבינו-רוצחינו, שמנסים שנים רבות במלחמה לגרשנו ולא עלתה בידם. בתשובה זו נברר את קדושת המקום וחיוב ההתיישבות ומסירות הנפש על חבל עזה, ויהיו בירורי הדברים חיזוק לאחיזת עם ישראל בארצו, ברכה והוקרה לתושבי חבל עזה על מסירותם, הוקרה על זקיפות קומתם להנחיל לעם ישראל חבל ארץ זה שמאז ומתמיד היה קשה לנחול אותו.

א.קדושתה של אשקלון ודרומית לה

שיטת רוב הראשונים היא שאשקלון נתקדשה בקדושה ראשונה בלבד. שנינו במס' גיטין (ב ע"א): "המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם... ר' יהודה אומר מרקם למזרח ורקם כמזרח. מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום. מעכו לצפון ועכו כצפון". ובתוס' (ד"ה ואשקלון):

הקשה ר"ת דאשקלון מא"י היא, דכתיב ביהושע (יג): "זאת הארץ הנשארת וגו' האשדודי והאשקלוני", וכתיב: "הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתיד, ואח"כ לכדוה", כדכתיב בשופטים (א): "וילכוד יהודה את עזה ואת אשקלון ואת גבולה". ואומר ר"ת דעולי בבל לא כבשוה, כדאמר בחולין (ז ע"א) גבי בית שאן, הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל. כן תירצו הראשונים על אתר, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן תוס' רי"ד ותוס' הרא"ש והמאירי. ולדעתם, מאשקלון דרומה נתקדשה הארץ **בקדושה ראשונה בלבד** ולא בקדושה שניה. וה"ה לאזור מעכו צפונה, הנזכר באותה משנה. אך שם (ז ע"ב) מקשה הגמרא:

למימרא דעכו לצפונה דא"י קימא. ורמינהו, היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשר ושביעית... משמאלו למערב הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה ממעשר ושביעית?¹

1. כך היא גירסת הגר"א, יעוי"ש שיש גורסים להיפך.

ולכאורה מה הסתירה, אמנם עכו היא הגבול הצפוני של א"י שנתקדשה ע"י **עולי בבל**, אך האזור צפונית לעכו נתקדש ע"י **עולי מצרים** בלבד, ולכן חייב במעשר ושביעית וטהור משום ארץ העמים? ובשלמא לשיטה האחרונה בתוספות (חולין ו ע"ב) שדין מקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד, ולא נתקדש בקדושה שניה, כדין חו"ל ופטור מתרו"מ, קושית הגמ' קושיה אלימתא היא, ואין לישיב כמו שכתבנו, שאפילו אם נאמר שהאזור נתקדש בקדושה ראשונה בלבד הוא פטור ממעשר מעיקר הדין. אך לשיטת הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ה) שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד ולא נתקדש בקדושה שניה חייב בתרו"מ (חוץ ממקומות מסוימים כגון, אשקלון ובית שאן) קושייתנו במקומה עומדת. מה הסתירה, יתכן שעכו היא גבול עולי בבל וכזיב היא גבול עולי מצרים? וכן קשה לשיטת הרשב"א ודעה ראשונה בתוס' (חולין שם) שחייב תרו"מ ישנו גם במקום שלא נתקדש בקדושה שניה של עולי בבל?

אפשר אולי לומר שקושית הגמ', לשיטה זו, אינה **מחויב תרו"מ** צפונית לעכו, שחייב זה אינו מוכיח כלום וכנ"ל, אלא הקושיה היא מדברי התוספתא שהאזור **טהור מטומאת ארץ העמים**, ולדעת המקשן מקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד ולא נתקדש בקדושה שניה צריך להיות **טמא** בטומאת ארץ העמים וכשיטת המהרי"ט שהובאה במל"מ הל' טומאת מת פ"א ה"ו. ויפה הקשה המקשה על המשנה, למימרא דעכו היא הגבול הצפוני של קדושה שניה, והרי בתוספתא שנינו, שהמהלך מעכו לכזיב **טהור** משום ארץ העמים וע"כ נתקדש המקום בקדושה שניה, וא"כ לא עכו היא גבול קדושה שניה אלא כזיב, והתוספתא סותרת את המשנה? ותירוץ הגמ' הוא שאין הכי נמי כזיב היא גבולה הצפוני של קדושה שניה, אלא שרצוה נפקא מעכו לכזיב, שלא נתקדשה בקדושה שניה וטמאה משום ארץ העמים, ולכן נקטה המשנה עכו ולא כזיב. ראה לדבר שהרשב"א סובר כמהרי"ט, שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד ולא נתקדש בקדושה שניה טמא משום ארץ העמים, ממש"כ בפסקי חלה (שער ד, ב, ד"ה כמה) שחלה המופרשת במקום שנתקדש בקדושה ראשונה **נשרפת**, לפי שהופרשה בארץ שלא קידשוה עולי בבל, וע"כ סובר שמקום זה טמא ולכן החלה נשרפת.

ב. שיטת הרמב"ם ביחס לאשקלון

כאמור, הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ה) סובר שחייב תרו"מ חל גם במקומות שנתקדשו בקדושה ראשונה בלבד, ואם כן אין להסביר לפיו את קושית הגמ' בגיטין (ז ע"ב) מחייב תרו"מ צפונה לעכו.

אפשר לומר שאין הכי נמי, הרמב"ם חולק על פירוש התוס' הנ"ל בדברי המשנה הראשונה של מס' גיטין, וסובר שעכו היא גבול **עולי מצרים** (ראה הל' תרומות פ"א

ה"ז. לכן יפה מקשה הגמ' סתירה בין המשנה הסוברת שעכו היא גבול עולי מצרים, לבין התוספתא הסוברת שכזיב היא גבולם הצפוני של עולי מצרים. ולפי הרמב"ם כך גם בדרום, אשקלון היא גבולם הדרומי של **עולי מצרים**, וכל האזור דרומית לאשקלון הוא כח"ל ולא נתקדש, ומה שהוכיחו התוס' שאשקלון ועזה נכבשו ע"י ישראל, יסבור הרמב"ם שלא היה כאן כיבוש גמור אלא הכנעה להעלאת מס ותו לא, לכן לא נתקדשו מקומות אלו². אך לאור האמור לעיל בדעת הרשב"א אפשר שאף הרמב"ם יסבור כי לעולם עכו היא גבול עולי בבל בלבד, וכשיטת רוב הראשונים בריש גיטין, ושאלת הגמ' היא מטומאת ארץ העמים, שהרי אף הרמב"ם סובר כמהרי"ט שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה ולא בקדושה שניה טמא משום ארץ העמים, וכמו שהוכיח המל"מ (פי"א מהל' טומאת מת שם) מדברי הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ה ה"ח), שחלה שהופרשה באזור זה נשרפת, וכמוכח להלן:

א. הל' מעשר (פי"ג ה"ג): "כשגזרו על הדמאי לא גזרו אלא על פירות הארץ שהחזיקו בה **עולי בבל** בלבד שהוא **מכזיב** ולפנים, וכזיב עצמה כלחוץ. וכל הפירות הנמצאות מכזיב ולחוץ פטורין מן הדמאי".

ב. הל' ביכורים (פ"ה ה"ח): "כל הארץ שהחזיקו בה **עולי בבל** עד **כזיב** מפרישין בה חלה אחת כשיעור והיא נאכלת לכוהנים. ושאר א"י שהחזיקו בה **עולי מצרים** ולא עולי בבל, שהוא **מכזיב ועד אמנה** מפרישין בה שתי חלות".

ג. הל' שמיטה ויובל (פ"ד הכ"ו): "כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה, וכל הספיחין שצומחין בו אסורים באכילה, וכל שלא החזיקו בו אלא **עולי מצרים** בלבד, שהוא **מכזיב ועד נהר ועד אמנה**, אע"פ שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מותרים".

ד. הל' תרומות (פ"א ה"ח): "מהיכן החזיקו **עולי בבל**: מכזיב ולפנים כנגד המזרח. ומכזיב ולחוץ עד אמנה, והיא אמנום, עד הנהר, והוא נחל מצרים, לא החזיקו בו".

ע"כ צ"ל שמה שכתב הרמב"ם (שם ה"ז): "איזוהי ארץ שהחזיקו בה **עולי מצרים**: מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון". אין כוונתו לומר שאלו גבולות עולי מצרים, שהרי אלו גבולות **עולי בבל**, וכמו שמוכח מכל המקומות הנ"ל, אלא רצונו לומר שאלו גבולות עולי מצרים **ללא כל ספק**, כי כל מה שבגבול עולי בבל הוא בהכרח גם בגבול עולי מצרים, וכדברי הגמ' בחגיגה

2. עיין מש"כ בזה מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל בחוברת מורשה ד', ובספרו ארץ חמדה עמ' עג.

וג' ע"ב): "הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל". רצונו לומר אפוא שעכו ואשקלון הם גם מגבול עולי מצרים ולא רק מגבול עולי מצרים בלבד³, ומעכו צפונה ומאשקלון דרומה יש מקומות שלא התקדשו בקדושה שניה, כגון הרצועה מעכו לכזיב. (וכבר העלה כך החזו"א בשביעית סי' ג יח, והאריך בזה אחי, הרב ישראל שליט"א, בספרו על גבולות הארץ).

לפי מה שהעלינו עד כה, לדעת הרמב"ם, גבול א"י שנתקדש בקדושה ראשונה בצפון אינו עכו אלא טורי אמנום. אלא שלפי"ז יהיו דבריו מוקשים. שהוא פסק כתוספתא המובאת בגיטין (ז' ע"ב): "היה מהלך מעכו לכזיב, כל הארץ שעל ימינו שהוא מזרח הדרך הריהי בחזקת חו"ל וטמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית" (הל' תרומות פ"א ה"ז). ואם כנים דברינו שצפונית לעכו התקדש המקום בקדושה ראשונה מדוע נפטר ממעשר ושביעית, הרי לשיטת הרמב"ם (שם, הל' ה) כל מקום שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל חייב במעשר ובשביעית? (ועיין במעדני ארץ להגרש"ז אורבך, הל' תרומות כאן). וי"ל בכמה אופנים:

א. הרצועה מימין לדרך, עד מקום שידוע לנו שהוא מא"י לא התקדשה מעולם, אפילו לא בקדושה ראשונה (אלא שלפי"ז קשה מדוע נקטה התוספתא רק רצועה מעכו עד כזיב, ולא מעכו עד אמנה — היא טורי אמנום — צפונית יותר? ועיין חזו"א שביעית ג, יח)⁴.
ב. חייב מעשר ושביעית במקום שנתקדש קדושה ראשונה בלבד, ולא התקדש בקדושה שניה שונה מחיובם במקום שנתקדש גם בקדושה שניה, עד שאפשר לומר שיחסית למקום שנתקדש גם בקדושה שניה, המקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד נחשב למקום פטור. כגון לענין הפרשה מפירות שגדלו במקום שנתקדש בקדושה ראשונה על פירות שגדלו במקום שנתקדש בקדושה שניה, שהיא כהפרשה מהפטור על החיוב. (אמנם הלכה זו אינה מפורשת ולא נפסקה ברמב"ם, עולם בפוסקים האחרונים הובאה, עפ"י המל"מ בסוף דבריו בהל' תרומות פי"א ה"ז). וכן מה שמצינו לענין דמאי שמקום שנתקדש קדושה ראשונה בלבד פטור מדמאי, וה"ה

3. דוגמה דומה להסבר כזה, ראה בתירוץ של רב נחמן בר יצחק (מכות כג ע"א).

4. נ"ל שהוא משום הסיפא כמובא ברמב"ם שם, "וכל הארץ שעל שמאלו... בחזקת א"י...". וחזקה זו קיימת עד כזיב, עכ"פ להסבר זה בדעת הרמב"ם יש הבדל בין גבולות הציווי שבפר' מסעי לבין גבולות קדושה ראשונה של עולי מצרים. ובשאלה זו נחלקו הפוסקים. ראה במעדני ארץ הנ"ל ובספר משנת יוסף על מסכת שביעית, ח"ב עמ' קיח. לשאלה זו חשיבות גם לגבול דרום כמובא להלן.

לענין שביעית, מצינו קולות שונות במקום קדושה ראשונה בלבד, כגון ספיחין ועוד (ועין להלן).

ג. יתכן שהמדובר במעשר ושביעית בקרקע של גוי, שבמקומות שלא נתקדשו בקדושה שניה יש קנין לגוי להפקיע ממעשר ושביעית כמו בסוריא, ולכן פטורים מחיובים אלו (עין בספר מור וקציעה להגריעב"ץ או"ח סי' שו).
ונמצא אפוא שגם הרמב"ם סובר כרוב הראשונים שעכו ואשקלון הינם גבולות עולי בבל בלבד, ואילו גבולות עולי מצרים הם טורי אמנום ונחל מצרים.

ג. באור דברי הגמ' על הים שכנגד א"י

וכן יש להוכיח, שגבולות קדושה ראשונה אינם עכו ואשקלון, מסוגית הגמ' בגיטין (ח ע"א). הגמ' הקשתה (שם ז ע"ב) סתירה בין שתי ברייתות, תנא חדא המביא גט בספינה כמביא בא"י, ותניא אידך כמביא בחו"ל? ותשובת הגמ' (שם ח ע"א) שהברייתא האומרת כמביא בחו"ל סוברת כרבנן, שהים שכנגד א"י התקדש רק עד החוט המתוח מטורי אמנום ועד נחל מצרים, והברייתא האומרת כמביא בא"י סוברת כר' יהודה שכל הים שכנגד א"י התקדש בקדושת הארץ, אולם גם הוא סובר שנקודות הגבול הן טורי אמנום בצפון ונחל מצרים בדרום. ואידך יתכן לומר שעכו (או כזיב) ואשקלון הן נקודות הגבול בצפון ובדרום ביבשה, ואילו טורי אמנום ונחל מצרים, הנמצאים הרחק מעכו ואשקלון, יהיו נקודות הגבול בים. אלא ע"כ גבולות א"י הן טורי אמנום ונחל מצרים, הן ביבשה והן בים.

מיהו יש להקשות לשיטת התוס' ורוב הראשונים בתחילת גיטין, שסברו שאשקלון ועכו הן גבולות עולי בבל בלבד, משום שלענין גט לא קדושת הארץ היא הקובעת אלא הבקיאות לשמה ומציאותן של שיירות, ואלו תלויות במציאותו של יישוב יהודי רצוף ולא בקדושת הארץ. אלא שמקדושה שניה מאחר ונעשתה ע"י חזקה ולא ע"י כיבוש, כלומר ע"י יישוב יהודי בארץ. ממילא היא גם סימן למציאותם של יהודים בקיאים לשמה ולתדירותן של השיירות, ואילו קדושה ראשונה שנעשתה ע"י כיבוש ולא ע"י חזקה אינה יכולה להוות סימן לישוב יהודי רצוף, וממילא לא לבקיאות לשמה ולא למציאותן של שיירות, וא"כ כיצד תירצה הגמ' (שם ח ע"א) את הסתירה בין הברייתות בתלותן אותן במחלוקת ר' יהודה ורבנן, הרי הקו המתוח בין טורי אמנום לנחל מצרים הוא גבול קדושה ראשונה, ואילו לענין הבאת גט, התלויה במציאותו של הישוב בזמן המשנה, יכולה להוות סימן רק לקדושה שניה, שהיא מעכו (או כזיב) לאשקלון?

מו"ר הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל, כתב בארץ חמדה (עמ' נד) שלדעת חלק

מהראשונים אין צורך לכבוש כל מקום בא"י כדי לקדשו בכיבוש, אלא די בכיבוש חלקי של הארץ כדי לקדש את כל הארץ. ולדידם י"ל שהים שממול א"י התקדש ע"י כיבוש חלק מהארץ, ולפי"ז לא היה צריך לכבוש את טורי אמנום ונחל מצרים **בפועל** כדי לקדשם, וממילא גם הים שכנגד התקדש בקדושת א"י. אך אם הרמב"ם חולק על תוס' וסובר שעכו ואשקלון הם גבולות קדושה ראשונה, ע"כ סובר שהיתר לא התקדש, כי צריך כיבוש **בפועל** לדעתו על כל מקום ומקום ווהדבר מדויק גם מלשונו בהל' תרומות פ"א ה"ב — א"י האמורה **בכל מקום** היא בארצות שכיבשן מלך ישראל וכו', — וכמש"כ בארץ חמדה עמ' עא) וא"כ מדוע התקדש הים שמטורי אמנום עד נחל מצרים? אמנם אפילו לסוברים שבכיבוש חלקי מתקדשת כל א"י לגבולותיה, ע"כ זהו רק בקדושה **ראשונה** שהיתה ע"י כיבוש **רבים**, אך בקדושה **שניה** שהיתה ע"י חזקה **אישית** של כל אחד ואחד לא התקדש אלא המקום שהחזיקו, והיתר הרי לא התקדש, וא"כ איך אפשר לומר שבקדושה שניה התקדש הים מנחל מצרים עד טורי אמנום? ואפשר לומר בשני אופנים:

א. הגמ' לא הביאה את טורי אמנום ונחל מצרים אלא **לדוגמא** בעלמא מקדושה ראשונה, שגם הים שכנגד א"י מתקדש, או עד קו אורך מסוים לרבנן, או בין שני קוי רוחב לר' יהודה. ובאמת בקדושה שניה לא התקדש הים אלא כנגד עכו (או כזיב) ואשקלון. לר' יהודה כשיטתו ולרבנן כשיטתם.

ב. כיון שהים לא נכבש בפועל ממש, קדושת א"י חלה עליו ממילא והיא מסתעפת מקדושת היבשה שמולו (וכמו שמצינו במדיניות, שלכל ארץ יש גבול של מים טריטוריאליים השייכים לאותה ארץ, כ"ש, להבדיל, גם בהלכה גבול של מים ביים המתקשים ע"י א"ש ממולם). ומכיון ששיעור זה הוא **קבוע** אין הוא תלוי בגבול הקדושה ביבשה, וכל שהיבשה מתקדשת מתקדש ממילא גם הים לפי שיעורו הקבוע. ונמצא לפי"ז שאע"פ שבקדושה שניה גבולות היבשה היו עכו ואשקלון, שיעור הים שהתקדש היה כבקדושה ראשונה טורי אמנום ונחל מצרים.

אולם לשני התירוצים שתירצנו הכרח לומר שגבולות קדושה ראשונה היו טורי אמנום ונחל מצרים, וע"כ מה שציין הרמב"ם את עכו ואשקלון לא היתה כוונתו לציין את **קצה** הגבול, אלא את תחומו **הפנימי המשותף** לעולי בבל ולעולי מצרים, כי כל מה שנכבש ע"י עולי בבל היה **ודאי** בתחום עולי מצרים, אלא שעולי מצרים זכו להרחיב את הגבול גם מעבר לנקודות אלו וכנ"ל.

(ובשני תירוצינו הנ"ל, נלענ"ד, שנחלקו תירוצי התוס' (גיטין ח"ע"א, ד"ה רבי יהודה: שהקשה רבנו פטר לר"ת, שלר' יהודה היו בני צרפת חייבים בתרו"מ, ובתירוצם הראשון כתבו שלא הכל כבשו עולי בבל, משמע שצריך כבוש בפועל גם ביים. ובתירוצם השני כתבו שרק האיים שבים התקדשו ולא

היבשות, וזה משמע כתירוצו השני שאין צורך בכיבוש בפועל בים).

ד. הכרעת הפוסקים למעשה בענין עזה

וכן היא גם הכרעת הפוסקים האחרונים שאזור עזה התקדש בקדושה ראשונה ולא התקדש בקדושה שניה:

א. **הרדב"ז** (ח"ד סי' אלף קה) פסק שעזה חייבת בתרו"מ משום שנתקדשה בקדושה ראשונה. ועיקר ראייתו מגיטין ח' א' שמטורי אמנום ועד נחל מצרים חייבים בתרו"מ.

ב. **המהרי"ט** (ח"א סי' מז) אע"פ שחולק על הרדב"ז וסובר שעזה פטורה מתרו"מ ואין בה מצות ישיבת הארץ מודה לו בענין הקדושה וסובר שאכן עזה נתקדשה בקדושה ראשונה, אלא שלא נתקדשה בקדושה שניה ולכן פטורה מתרו"מ. ומחלוקתם כנראה תלויה במחלוקת הרמב"ם והתוספות. הרמב"ם (הל' תרומות פ"א) — סובר שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה חייב בתרו"מ מדרבנן. והתוס' (חולין ו' ע"ב) — סוברים שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה דינו כחו"ל, וכשנהגו להפריש תרו"מ בחו"ל הפרישו גם בו, וכשלא נהגו להפריש תרו"מ בחו"ל לא הפרישו גם בו.

ג. **הריעב"ץ** (במור וקציעה או"ח סי' שו) סובר אף הוא כהרדב"ז שעזה נתקדשה בקדושה ראשונה, ויתכן אפילו שבקדושה שניה. אלא שקדושה שניה באזור זה נעשתה ע"י החשמונאים בכיבוש מלחמה ולא בחזקת ישוב ולכן קדושה זו בטלה עם החורבן. כשם שבטלה קדושה ראשונה מאותה סיבה. עכ"פ בקדושה ראשונה נתקדש האזור וחייב בתרו"מ. (ועיין ספרו לחם-שמים, המשנה הראשונה בגיטין, ובהנהגותיו לסנהדרין ע"א א).

ד. **ר' יהושע מקוטנא** (שו"ת ישועות-מלכו יו"ד סי' סו ו-סז) מוכיח מהפוסקים שהובאו ע"י התוס' בתחילת גיטין שעזה נתקדשה בקדושה ראשונה ונוהגת בה מצות ישיבת הארץ.

ועיין חזון-איש (שביעית, ג יח) שכתב שאין לדעת כיום את הזיהוי המדויק של השמות הקדומים, ולפי"ז יש מקום להסתפק אם עזה של היום היא אותה עזה שעליה נאמר במקרא והוזכרה בפוסקים. ואם כי הצדק עם החזו"א באשר לזיהויים **המשוערים** ע"י החוקרים על סמך שמות ערביים שצלילם דומה לשמות המקוריים, אך גם הוא יודה שבמקום שיש **מסורת** רצופה סומכים על הזיהוי. שהרי אין להעלות על הדעת, למשל, שירושלים של היום אינה ירושלים של דוד ושלמה. כמו"כ י"ל שעזה שעליה נחלקו הרדב"ז והמהרי"ט **למעשה**, היא אותה עזה הידועה לנו מהתנ"ך והתלמוד. יש בידינו מסורת רצופה על קהילה יהודית בעזה מימי הרדב"ז והמהרי"ט עד מאורעות תרצ"ו.

ה. מצות ישוב הארץ באזור זה

סברת המנחת-חינוך שהוזכרה לעיל, שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד, אין בו קדושת הארץ לא רק לתרו"מ ושביעית אלא גם לאיסורים אחרים, כגון לא תחנם, וכן לענין הוראה (עיי' מנ"ח מ' קב) אינה מוסכמת לענ"ד על כל הפוסקים, והדבר שנוי במחלוקת.

בתשובות מהר"ם גלנטי (סי' נז) כתב להתיר מכירת שדות צפונית לנהר קסמייה, ליד צידון, לנוכרים בשביעית (מתוך הנחה שאזור זה נתקדש בקדושה ראשונה ולא נתקדש בקדושה שניה) ונחלק עליו בשו"ת שמן המור לר' מרדכי רוביין (סי' ד) וכתב שאין סברה לחלק בין מקום שנתקדש קדושה ראשונה בלבד למקום שנתקדש גם בקדושה שניה. (עי' כרם ציון השלם אוצר השביעית עמ' כו-כח).

ובמס' ע"ז (כא ע"א) מבואר שלמ"ד כיבוש יחיד שמיה כיבוש האיסור למכור שדות לנוכרים בסוריה הוא **מהתורה** כלומר שהכיבוש מחיל את האיסור לא תחנם גם **מעבר** לגבול א"י, וא"כ ה"ה שהוא מצמצם את האיסור גם **בתוך** א"י רק למקומות שנכבשו כדיון, וגם איסור זה דינו כתרו"מ, שאין הוא תלוי בקדושת העצמית של א"י אלא בחיוב תרו"מ ושביעית, ולכן אין הוא תלוי בגבולותיה הטבעיים של א"י, אלא בגבול הכיבוש, הן לצמצום והן להרחבה.

מיהו הרדב"ז על הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ג) כתב שרק לענין תרו"מ מועיל כיבוש רבים בחו"ל אך לא לדברים אחרים. משמע שסובר שלדין אין הכיבוש בחו"ל מועיל לאיסור לא תחנם, וא"כ ה"ה שאינו מצמצם את האיסור בארץ עצמה. וכמו"כ מנוגדת סברת המנ"ח לדעת הכפתור ופרח, הסבור שקדושת העצמית של א"י אינה תלויה בכיבוש והיא קיימת גם באזור זה שלא נתקדש בקדושה שניה, (עיי' כפתור ופרח פרק י ומבוא לשבת הארץ פט"ו). וכבר העיר על כך ר' יהושע מקוטנא (ישועות מלכו יו"ד סי' סז) מדברי התוס' (גיטין ב ע"א) שהוכיחו מר' אבא שהיה מנשק כיפי דעכו ומרבנן שהיו נפטרים זה מזה בעכו, שעכו לא נתקדשה ע"י עולי בבל, וקשה והרי קדושת הארץ ומצות ישיבתה אינם תלויים בכיבוש עולי בבל, אלא בכיבוש עולי מצרים שחפף (או היה קרוב לכך) את גבולות הארץ כפי שנקבעו בתורה? וכנראה סוברים התוספות שמצות ישיבת הארץ וחיבתה תלויות במקום שחייב במצוות, ובמקום שפטור ממצוות אין מצוות ישיבה וחיבה נוהגות. (וכן היא דעת הרשב"ם (ב"ב צא ע"א, שאסר לצאת מא"י משום "שמפקיע עצמו מהמצוות"⁵).

5. כן היא דעת המהרי"ט בח"א סי' מז. באשר לרשב"ם נ"ל שאין ראייה, שכן בשאלה כזו עסק

אולם הרמב"ן בליקוטיו לגיטין ב ע"א כתב, שאפילו למ"ד קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא לענין תרו"מ, אעפ"כ בחיבתה היא עומדת ובקדושתה לענין ישיבתה ודירתה. כך גם דעת הכפתור ופרח פרק ז.

כנראה מחלוקת עקרונית היא בין הראשונים בענין זה: הרמב"ן, הכפר"פ, והתוס' רי"ד (הסובר אף הוא שעכו נתקדשה ע"י עולי מצרים) סוברים שמצות ישיבת הארץ אינה תלויה בכיבוש ולא במצוות התלויות בארץ, אלא בקדושתה העצמית של א"י. דעת התוספות, הרשב"א והר"ן (שאף הם סוברים כהתוס') שמצות ישיבת הארץ תלויה בכיבוש ובמצוות התלויות בארץ (ועי' בית-הלוי סוף ח"ב שתלה בשאלה זו, אם ישיבת הארץ היא מצוה עצמית או אמצעי לקיום המצוות התלויות בה, את השאלה אם נשים חייבות במצוה זו או פטורות ממנה. ועיין ביאור הגר"א אה"ע סי' עה ס"ק יז, שמשמע לכאורה להיפך ממנו. יעוי"ש). הרמב"ם שלא מנה את מצות ישיבת הארץ במניין המצוות וסובר כנראה כהתוס', שאינה מצוה עצמית אלא אמצעי לקיום המצוות התלויות בארץ, סובר בכל זאת שגילת הארץ וקדושתה שאינן תלויות בכיבוש עולי בבל אלא בכיבוש עולי מצרים (הקרוב יותר לגבולות שפורטו בתורה). למשל, בענין הסמיכה כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' סנהדרין ה"ו): "וכל א"י שהחזיקו בה **עולי מצרים** ראויה לסמיכה" (והרדב"ז שם הוסיף: וכן לענין הדר בא"י ולענין הנקבר בה ולשאר קדושת א"י, וכהכפר"פ). ואף אם נאמר שמצות ישיבת הארץ תלויה בחיוב תרו"מ הרי לשיטת הרמב"ם, כל מקום שנכבש ע"י עולי מצרים חייב בתרו"מ מדרבנן. וההבדל שבין כיבוש עולי בבל לכיבוש עולי מצרים, לדעתו, הוא בין חד דרבנן לבין תרי דרבנן (ועי' תוס' מגילה יט ע"ב, וטורי אבן שם, ומש"כ לעיל אות ב בשם המל"מ פ"ה מהל' תרומות הי"ז).

ומדברי הרמב"ן בסהמ"צ בהוספות למ"ע ד עולה, ששני חלקים במצוות ישוב הארץ, האחד אקטיבי, שלא נניחנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והשני פסיבי, דירת הארץ. ומסתבר שהחלק הראשון הוא אמצעי לשני, שכדי שנוכל לקיים את מצות ישיבת הארץ כהלכתה עלינו לעסוק בישוב הארץ והכשרתה לישיבה, שנוכל לשבת בה כאדם העושה בתוך שלו (ועיין ישועות מלכו סי' סו). ואפילו לשיטות הסוברות שקידוש הארץ לא נעשה ממילא, אלא ע"י קידוש פה בביה"ד הגדול, ע"כ צריך לומר שתפיסת הארץ בחזקה כדי שאפשר יהיה לקדשה אח"כ כדון היא אמצעי הכרחי למצות ישיבת

כבר הרשב"ץ (ח"ג סי' ר). האם היום נוהג דין המשנה "הכל מעלין לא"י" כאשר אין מצוות התלויות בארץ נוהגות בה מן התורה? ותירוצו הראשון הוא: "והי' אפשר לומר שמצות דירה היא במקומות שחייבה בהם תורה מעשרו' ואע"פ שנפטרו בבטול קדושתה...".

הארץ ולא נוכל להרחיב את גבולנו ולהגיע לגבולותיה הרחבים של א"י כמובטח לאברהם אבינו, מבלי שניישב את הארץ, ונתפוס בה חזקה. וכשם שהמלחמה לשם הרחבת גבולות הארץ היא מלחמת מצוה לפי הרמב"ן. כן גם ההתנחלות וההתיישבות הן חלק מאותה מצוה. ובזה יודו להרמב"ן וגם הראשונים האחרים, כגון התוספות הרשב"א והר"ן, שאע"פ שלדעתם אין כרגע מצות **ישיבת הארץ** בגבולות עולי מצרים, אך מצות **יישוב הארץ**, שנועדה לתפוס בחזקה את המקום כדי שנוכל לע"ל לקיים בו את מצוות ישיבת הארץ כהלכתה, גם הם יודו שהיא חלה על כל מקום בגבולות א"י שנזכרו בפרשת מסעי.

ועוד י"ל שאפילו לדעת התוס', התולים את מצות ישיבת הארץ בחיוב המצוות בקדושה שניה, מסתבר שכוונתם רק לומר שיש **עדיפות יחסית** למקום שנתקדש קדושה שניה על פני מקום שנתקדש קדושה ראשונה בלבד, ולכתחילה יש לשבת במקום שנתקדש בקדושה שניה ולא לצאת משם, אולם אין איסור יציאה למקום שנתקדש בקדושה ראשונה כדין יציאה **לחו"ל** ממש. ודבר זה יש ללמוד מדברי הריטב"א בתחילת גיטין (בדבריו שבדפוסים שלנו נפלו שיבושים רבים ועתה יצאו לאור חידושי הריטב"א ע"י הר"א ליכטנשטיין בהוצאת מוסד הרב קוק, והתברר שחידושים אלו המיוחסים להריטב"א אינם שלו אלא של ר' קרשקש וידאל, תלמיד הרשב"א והר"ן, והעתיקים עפ"י הגהה המדויקת החדשה):

אבל עכו בודאי מכיבוש שני היתה, וכדאמרינן בשלהי כתובות ר' אבא מנשק כיפי דעכו, אלמא בקדושתה היתה, ואם לא כבשוה לא היתה קדושה, דהא קי"ל דקדושה ראשונה שקידש יהושע קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא? ויש לפרש, דמשום הא לא אירינא, דאפשר דלא כבשוה, ואע"פ שבטלה קדושתה, חיבת הארץ לא בטלה, דאי לא תימא הכי... למ"ד דקדושה שניה קידשה לשעתה **ולא** קידשה לע"ל, עכשיו שהארץ חריבה מי איכא למימר [דכיון] דאינה קדושה דחיבתה נמי בטלה. הא ודאי אינו נראה. ואע"פ שיש לחלק ולומר שעכשיו שהכל חרבה, אע"פ שבטלה קדושתה חיבתה לא בטלה, אבל בכיבוש שני (כלומר, כשעדיין היה כיבוש שני בתוקפו) כיון דמקצת הארץ קדושה, מה שלא כבשו, שאינו קדוש, בטל נמי חיבתו שאינו חביב אלא הקדוש, אבל עכשיו שבעוונותינו אינה קדושה כלל ליכא למימר דחיבת כל הארץ בטלה, ואכתי במקומה עומדת. העולה מדבריו הוא שחיבת הארץ היא ענין **יחסי**. כשבטלה כל קדושת הארץ, **כולה** בחיבתה עומדת (לא ממצות ישיבת הארץ, אלא מסברה שמן הראוי לדור במקום המקודש ביותר, כשם שהאבות דרו בארץ לפני קידושה. וכשם שהכל מעלין לירושלים, עיין שו"ת אבני נזר יו"ד סי'

תנד סעיף לג). אך כשחלק מהארץ התקדש יש לחבב רק את החלק המקודש יותר, כי מן הראוי לחבב את המקום המקודש, וכל המקודש מחבירו חביב מחבירו. וכשאינן מקום מקודש יותר כל הארץ חביבה. וא"כ י"ל שה"ה לענין דירת הארץ. יש חובה לדור במקום המקודש יותר, אך כשאין מקום מקודש יותר כל א"י ראויה לדירה.

אמנם לדין דקיי"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לע"ל, אך קדושה שניה קידשה לשעתה ולע"ל, יש לנו בא"י מקום מקודש יותר שרק הוא ראוי לדירה לדעת חלק מהראשונים, התוס', הר"ן הרשב"א ורבנו קרשקש וידאל. אולם אין איסור הישיבה בגבול עולי מצרים כאיסור הישיבה בחו"ל, אלא משום שיש מקום מקודש יותר והוא גבול עולי בבל. אך כשהמטרה היא להכליל גם את הגבול של עולי מצרים בגבול הקדושה העיקרית של א"י, הר"ז בודאי מצוה גדולה, שהרי מטרתה להגדיל קדושה ולהאדירה, וכל המוסר נפשו על מצוה זו קדוש יאמר לו⁶.

ו. סיכום שיטות הראשונים במצות הישיבה בארץ

בסיכום שיטות הראשונים למעשה במצות ישוב הארץ בגבולות עולי מצרים נראים לומר אפוא שלשה כיוונים.

א. מצות ישיבת הארץ אינה תלויה כלל בכיבוש, אלא בגבולותיה הקבועים והמקודשים של א"י עפ"י הבטחת ה' לאברהם (הכפ"פ, התורי"ד והרמב"ן). ובאחרונים, הרדב"ז פ"א מהל' תרומות ה"ה, ופ"ה מהל' סנהדרין, ומרן הרב קוק זצ"ל במבוא לשבת הארץ פט"ו. ולשיטה זו אפשר לומר שר' אבא שהיה מנשק כיפי דעכו ורבנן דהו מיפטרי מהדי מעכו, זה משום שעכו היתה עיר נמל, וממנה היו מפליגים בים ודרכה היו נכנסים ארצה, לכן ר' אבא שבא בספינה נישק לראשונה את כיפי דעכו וכך רבנן שנפטרו זה מזה, נפטרו בעכו).

ב. מצות ישיבת הארץ תלויה בכיבוש עולי בבל, שבו תלויות בעיקר המצוות התלויות בארץ. (התוס', הרשב"א והר"ן בתחילת גיטין). אולם גם לדעה זו אם המטרה היא להרחיב את גבולות הארץ ולאפשר את קידושם, אם ע"י עצם החזקה, ואם בתוספת קידוש מיוחד, מסתבר שיש מצוה בישיבה במקום זה. ודוגמה לזה מצינו

6. אפשר לתרץ באופן נוסף את מצות ישוב א"י כיום בתחום עולי מצרים. פוסקי דורנו דנו בשאלה אם כבוש צה"ל מקדש את המקומות שנכבשו (כגון, אילת) או לפחות מחזיר את הקדושה הראשונה של עולי מצרים – ראה ארץ חמדה, עמ' פו, ציץ אליעזר ח"י סי' א, הובא בספר ארץ ישראל בספרות השו"ת, שלוקטו ע"י הרב י. שציפנסקי, ח"ג פרק ששי, עמ' רכת, רמב, ושם הובאה דעה חולקת. וכדעה הראשונה של הציץ אליעזר, נוטה גם דעת המחבר עצמו במורשה א', עמ' 20 ואם כן הוא ביחס לתרו"מ הוא הדין ביחס למצות ישוב הארץ.

בתוס' שבועות (טו ע"א ד"ה אין) שהקשו איך העזרה מתקדשת בשיירי מנחה למ"ד אין מנחה בבמה. ותירצו שני תירוצים: א. כיון שהכל בא בבת אחת, הקידוש ועשיית המנחה, היה מקומה מתקדש והעבודה היתה מחנכתו. ב. כיון שאי אפשר לקדש את העזרה באופן אחר הכרח לומר שהמנחה מותרת. ובנידון דידן, לא מיבעיא לתירוץ השני גם כאן י"ל שמכיון שאין אפשרות להרחיב את גבול ישראל אלא ע"י כיבוש או ישיבה, מי שכובש או מיישב לשם הרחבת הגבולות מקיים בכך מצוה, אלא אפילו לתירוץ הראשון י"ל שמכיון שע"י מעשה זה של התיישבות מסייעים לקידוש הגבולות הרחבים, ישובו וקידושו באין כאחד, אע"פ שאינו בבת-אחת ממש.

ג. אין איסור ישיבה במקום שנתקדש ע"י עולי מצרים כישיבה בחו"ל, אלא יש עדיפות יחסית לישיבה במקום המקודש יותר, ולכן לצורך מצוה ובפרט לצורך מצות ישוב הארץ, הרחבת קדושתה וחזוק בטחונה, מצוה לישב במקום שנתקדש ע"י עולי מצרים. (שיטת ר' קרשקש וידאל, ויתכן שגם התוס', הרשב"א והר"ן יודו לו).

עפ"י שיטה זו יש להבחין בשני דינים במצוות בישיבה בא"י, דין אחד בקדושת הארץ מצד עצמה, ודין שני מצד המקום שנתחייב בכל המצוות התלויות בארץ, דהיינו שנתקדש בקדושה שניה, אך גם במקום שיש בו רק קדושת הארץ מצד עצמה יש מצוה בישיבתו. ועפ"י יש לדחות ראיה שנוהגין להביא לדעה שמצוות ישיבת הארץ אינה מצוה מצד עצמה, אלא בגלל המצוות התלויות בה מהגמ' (סוטה יד ע"א): "דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוו משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי". וכבר נאמרו תירוצים רבים בדחיית ראיה זו. אך להנ"ל מיושב הדבר שפיר. מצד קדושת הארץ עצמה היה משה בארץ ישראל, שהרי גם ערבות מואב בכלל גבולותיה הקדושים של א"י, כפי שהובטחה לאברהם, אלא שמשם רצה לקיים את המצוה בשלימות הידורה ע"י חיוב במצוות התלויות בה, וזה היה תלוי בכיבוש וחילוק בעבר הירדן המערבי לכן רצה ליכנס לעבר הירדן המערבי. (ומצאתי שהמשך חכמה פרשת ראה בתחילתה, כתב קרוב לזה, אולם את ר' קרשקש וידאל לא הביא, ולדברינו יש לו תנא דמסייע).

ועפ"י יש גם לדחות את הראיה שנוהגים להביא מדברי הרשב"ם (וב"ב צא ע"א, ד"ה אין יוצאין) שאסור לצאת מא"י לחו"ל משום **שמפקיע עצמו מן המצוות**, משמע שסובר שאין מצוה בישיבת הארץ מצד עצמה, אלא מצד המצוות התלויות בה. ולהנ"ל מבואר שאפילו בא"י גופה אין לצאת לכתחילה ממקום שחייב במצוות למקום שפטור מהן אלא כשיש סיבה מיוחדת. והדבר מוכח מאותה סוגיה, שבהמשכה היה ר"ש בן יוחאי

אומר, אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו, מפני שיצאו מארץ לחו"ל. וקשה הרי הם יצאו למואב, ומואב אף היא בכלל א"י שהובטחה לאברהם? ועי"ש נו ע"א שלר' יהודה קיני קניזי וקדמוני הם שעיר עמון ומואב. אמנם י"ל שר"ש לשיטתו שסובר שהם ערדיסקיס אסיא ואספמיה. אך אין הכרח לומר שר"ש חולק על ר"י וסובר שמואב אינה מא"י, שכן מואב שטהר בסיחון משמע שהיא מא"י, ומסתבר שאותו חלק שלא טהר בסיחון אף הוא מא"י⁷, אלא שהיו מעוכבין מלכובשו בגלל איסור מיוחד שהטילה התורה לא להתגרות במואב מלחמה) אלא ע"כ היציאה מא"י שנתקדשה לגמרי, גם למצוות התלויות בה, לא"י שהובטחה לאברהם בלבד אף היא אסורה. ואף ע"פ שבשעת רעבון אף זו מותרת, לגדולי הדור אלימלך מחלון וכליון, אף בשעת רעבון אסורה היציאה.

ועפ"י כל הנ"ל, יש לפקפק אם אמנם סברת המנחת חינוך שאין איסור לא תחנם במקום שנתקדש ע"י עולי מצרים בלבד מוסכמת על כל הראשונים. מיהו כבר הורו המתירים, וראשון להם ר' מרדכי רובין בשמן המור (סי' ד), שכשהמכירה לגוי אינה לטובת הגוי אלא לטובת ישראל, ובפרט במקום שיש חשש שאם לא נחזק את הישוב היהודי במקומות אלו, אדרבה יגרום הדבר לחניתם החזקה יותר של הגויים באותם מקומות (ומי עיור ועינים לו שאינו רואה את המאבק על כל פיסת קרקע המתנהל כיום בארצנו הקדושה!! וכל המשתהה ומתמהמה מחיזוק הישוב היהודי בארץ והרחבתו מסייע בכך לחיזוק החנייה הנוכרית בא"י).

היושבים בחבל עזה ונאחזים בו בצפריניהם ושיניהם מתוך מגמה להבטיח את הכללת האזור בגבול ישראל, ולקרב בכך את הזמן שקדושת הארץ לכל דבר תחול גם עליו, מקיימים את מצות ישוב הארץ בגופם ואשרי מי ששם חלקו עמהם. הוא שכתב הלוי בחתימת ספרו הקדוש "הכוזרי", בהסבר הפסוק "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו", ש"ירושלים ויה"ה א"י לכל גבולותיה) לא תיבנה עד שיכספו אליה בני ישראל תכלית הכוסף". כן יהיה רצון במהרה בימינו — אמן.

7. בתוס' יבמות (טז ע"א) מבואר – ע"פ המשנה (בפ"ד בידים) – שהוא חו"ל, כבבל ומצרים, עי"ש.

הרב יהודה הלוי עמיחי

האיסור להתנתק מחלקי ארץ ישראל

ראשי פרקים

א. האיסורים במסירת חלקי ארץ ישראל

1. יישוב הארץ

2. לא תחנם

3. לא ישבו בארצך

ב. מסירת אזור אחד לצורך הצלת אזורים אחרים

ג. החלפת ערים בין שלמה וחירם

ד. דעת מומחים

ה. סיכום

מדינת ישראל ויתרה בעבר על חלקי ארץ ישראל, במסגרת הסכם מדיני. במקרים אלו התעוררה שאלה בדבר מסירת שטחי ארץ ישראל בתמורה להסכם שלום עם הגויים, והדיונים התמקדו בשאלה המרכזית האם מותר למסור שטחים במקום שיש פקוח נפש.

תוכנית ההתנקות והעקירה, שאנו מאמינים ומקווים שלא תצא אל הפועל, מעוררת את שאלת מסירת חלקי ארץ ישראל מחדש, אולם כעת הטיעון איננו פקוח נפש, שהרי אין כאן הסכם בין מדינות או גופים שונים, אלא הסתלקות ישראל משטחי עזה ושומרון, ללא כל הבטחה על הפחתת הטרור (ויש הסוברים שיגביר את הטרור). הטיעון המועלה עכשיו הוא, שעל מנת שנוכל להמשיך ולהגביר את אחיזתנו בחלקים אחרים של ארץ ישראל, עדיף לוותר בשטחים מסוימים תמורתם.

האם מבחינה הלכתית מותר לוותר על חלק אחד של ארץ ישראל כדי להגביר את אחיזתנו בחלקים אחרים? ובישום מעשי: האם מותר להתנתק ולסגת מחבל עזה

ומאזורים מסוימים ביהודה ושומרון, על מנת לחזק את גושי ההתיישבות הגדולים ביהודה ושומרון — השלמת הגדר סביבם, עיבוי ההתיישבות, והכרה בינלאומית בהיות גופי התיישבות אלה חלק בלתי נפרד מארץ ישראל ומדינת ישראל?

א. האיסורים במסירת חלקי ארץ ישראל

1. יישוב הארץ

איסור מסירת שטחי ארץ ישראל לנכרים הוא מהתורה, וכפי שכתב הרמב"ן (השגות מ"ע ד):

מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ. ונכפל כזה העניין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתב' (דברי' א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'. שלא יניחו ממנה מקום.הארץ לא ננית אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דב"ר שופט') הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוינו בכיבוש ובישיבתה. מדברי הרמב"ן עולה שמצוות ירושת והושבת הארץ היא מצוה אחת, שהרי הרמב"ן לא מנאן כשתי מצוות. על עם ישראל להיות הריבון בארץ ואסור לעזוב אותה ולהפיקה לריבונות מי מאומות העולם. "ולא נעזבנה ליד זולתנו מן האומות" – עלינו לדאוג לכך שלא הגוים ישבו כאן כאומה אלא אנחנו עם ישראל, נהיה הם אלה

שיושבים כאן כאומה. וכל עקירת יישוב מארץ ישראל הרי זה עובר באיסור תורה.¹ יש גם לפתח ולישב את הארץ, לבנות בתים יישובים להשקיע בחקלאות ועוד. זהו המרכיב השני — "לא נעזבנה לשממה".

הרמב"ם לא מנה את מצוות ישיבת הארץ כמצוה. יש הסוברים שאדרבא למעלתה של המצוה אין היא מנוייה כמצות עשה, שהרי היא מהמצוות הכוללות ובסיס המצוות כולן, ויש האומרים שהיא כלולה במצות החרם תחרימם, ולכן לא מנעה הרמב"ם. ויש מי שאומר שכיוון ויש תנאים מסוימים המונעים את קיומה, כגון; איסור עליה בחומה או איסור עליה מבבל, על כן אין חלות למצוה זו. נראה שגם לדעה זו אם יבשילו התנאים ולא יחולו המניעות של מצוות ישוב הארץ, הרי שגם לדעת הרמב"ם זו מצוות עשה. במציאות של ימינו שהאומות הכירו במדינת ישראל וסר פחד השבועות², ומדובר על מי שגר כבר בארץ ישראל — בודאי נוהגת מצוות ישוב הארץ גם לדעת הרמב"ם מדאורייתא³. דעת הרשב"ש⁴ ופאת השלחן⁵ שלדעת הרמב"ם חיוב מצוות ישוב הארץ היא מדרבן כל הזמן⁶.

ונראה שאפילו לדעות שאין מצוות כבוש הארץ בזמן הזה מהתורה, כל הדיון הוא לעניין חובת העליה בזמן הזה, אולם כאשר אנו כבר יושבים על אדמתנו הרי שיש איסור יציאה מהארץ, כמבואר ברמב"ם (הלכות מלכים פ"ה ה"ט), וכן עבד שברח לארץ ישראל אין מחזירים אותו (רמב"ם הל' עבדים פ"ח ה"י). א"כ לעזוב מקום מיושב הוא בארץ ישראל איסור תורה. וכבר האריך בשאלה זו מו"ר הגר"ש ישראל זצ"ל (חוות בנימין ח"א סי' יג) להוכיח שלאחר שאדם גר בארץ הרי הוא מחוייב לכו"ע במצוות ישוב הארץ ואין לעזבה.

1. האם מצוות יישוב ארץ ישראל היא צבורית או אישית, ראה: הרב שאול ישראל, ארץ חמדה ספר א שער א, סי' א אות ד, ה.
2. אור שמח (התקופה הגדולה עמ' קעה); מאיר עיני חכמים (מהדורא תנינא דף כו ע"ב); לנתיבות ישראל (והקימונו שבעה רועים, ח"ב עמ' קסו).
3. ארץ חמדה, ספר א שער א, סי' ו.
4. שו"ת הרשב"ש סי' ב.
5. פאת השלחן סי' א, סעי' ה, בי"ש ס"ק יד.
6. סיכומי ההסברים השונים בדברי הרמב"ם, ראה: אינצקלופדיה תלמודית, ערך ארץ ישראל (כרך ב, עמ' רכג-ד); הק' צבי גלאט הי"ד, מעפר קומי (עמ' נב ואילך).

2. לא תחנם

איסור נוסף שיש במסירת שטחי ארץ ישראל הוא משום "לא תחנם", וכפי שכתב הרמב"ם (הל' עבודה זרה פ"י ה"ג):

אין מוכרין להם בתים ושדות בארץ ישראל ובסוריא מוכרין להם בתים אבל לא שדות, ומשכירין להם בתים בארץ ישראל ובלבד שלא יעשו שכונה ואין שכונה פחות משלשה, ואין משכירין להם שדות, ובסוריא משכירין להם שדות, ומפני מה החמירו בשדה מפני שיש בה שנים, מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע, ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו.

אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה עבודת כוכבים ונאמר לא תביא תועבה אל ביתך, אבל משכיר להן בתים לעשותן אוצר, ואין מוכרין להן פירות ותבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקוץ או מוכר לו על מנת לקוץ וקוצץ, ומפני מה אין מוכרין להן שנאמר ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן עראי היא,

איסור לא תחנם הובא גם בשו"ע (יו"ד סי' קנא סעי' ח), ואיסור זה הוא שייך בכל מי שעובד ע"ז. אמנם היו דיונים לגבי היתר מכירה בשנה השביעית למכור לגוי להצלת היישוב היהודי, אבל כבר כתב הראי"ה קוק (שו"ת משפט כהן סי' נח, ס, סא) שההיתר מבוסס על שעת הדחק של היישוב ובמקרה כזה צריך לעשות הכל על מנת לשמור את הארץ בידנו ולא תעזב ותשאר שוממה. אולם אין בהיתר זה מסירת שטחי ארץ ישראל לנכרים לצמיחות ולא לקיום ארץ ישראל. גם הגרצ"פ פרנק זצ"ל הביא בכרם ציון (שביעית) את הסברות להיתר מכירה של הקרקע לנכרי להצלת היישוב, אולם מאידך במכתבו כתב שאם ארץ ישראל בידנו הרי שאסור לוותר אפילו על שעל אדמה אחד למוסרו לידי זרים, ומביא על כך את האיסור של "לא תחנם". העולה לנו שבנידון דידן יש איסור לא תחנם⁷. אמנם הגר"ע יוסף שליט"א כתב שפקו"נ דוחה את האיסור

7. זקוף קומה (עמ' 119), הובא בתחומין (ט עמ' 276-277).

8. על איסור לא תחנם בגבולות עולי מצרים, ראה באהלה של תורה (ח"ג עמ' 36).

של "לא תחנם"⁹, אך רבים לא מסכימים לכך¹⁰. בכל אופן במקום שלא קיים כלל שיקול של פיקוח נפש, יסכימו הכל שאיסור לא תחנם חל. בתוכנית ההתנתקות של ראש הממשלה, אין דיון כלל עם הצד השני, ולא נחתמים כל הסכמים למניעת שפיכות דמים¹¹, ולכן חל איסור לא תחנם.

3. לא ישבו בארצך

איסור נוסף שיש במסירת שטחי ארץ הוא משום "לא ישבו בארצך" וכפי שהביא הרמב"ם (הל' עבודה זרה פ"י ה"ו):

בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו, אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה.

מדברי הרמב"ם משמע שבימינו אין יד ישראל תקיפה להוציא את כל הגויים מהארץ, אולם נראה שאין כל היתר לפנות ישובים ולהביא לידי כך שגויים נוספים ישבו בארץ, או שהם ירחיבו את היקף ישיבתם בארץ. ולמרות שאין אנו יכולים לקיים את מצוות יישוב ארץ ישראל בשלמותה, בכו"א יש כאן משום גרימת איסור.

ב. מסירת אזור אחד לצורך הצלת אזורים אחרים

במשנה (תרומות פ"ח מ"ב) נאמר:

9. תחומין (י עמ' 39). ראה עוד: הרב עובדיה יוסף, "החזרת שטחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש", תורה שבעל פה (כא, תש"מ, עמ' יב-כ).
10. להלן פוסקים שאסרו מסירת חלקים מא"י לידי נכרים: הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא, "החזרת שטחי ארץ ישראל" (מורשה ט עמ' 15-21); הרב שאול ישראלי, "מסירת שטחים מארץ ישראל במקום פיקוח נפש" (חוות בנימין ח"א עמ' צד-קו); הרב אליהו בקשי דורון, "באיסור העברת קרקע בא"י לנכרים", שו"ת בנין אב (ח"א סי' לח); הרב בן ציון קריגר, "מסירת שטחי ארץ ישראל לנכרים", תחומין (ח תשמ"ז, עמ' 310-336); הרב אליהו רחמים זיני, ארץ חמדתנו- בירור הלכתי יסודי לגבי האיסור המוחלט של מסירת שטחי ארץ ישראל לשלטון נכרים בכל מצב ובכל זמן; הרב יעקב אריאל, "ההיבטים ההלכתיים של בעית הנסיגה מאדף ישראל", שו"ת באהלה של תורה (ח"ד עמ' 88-107); פרופ' אליאב שוחטמן, ויעמידה ליעקב לחק (עמ' 67-15).
11. הגרע"י שליט"א (תחומין י עמ' 46) כתב שהכל תלוי בהסכם ברית שלום, וללא הסכם ברית שלום אין מקום להתיר.

נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו אחת מכם ונטמא, ואם לאו הרי
אנו מטמאים את כולכם — יטמאו את כולן ואל ימסרו להם נפש אחת
מישראל.

בירושלמי (תרומו' פ"ה ה"ב) מובאת תוספתא שבה מובא דין זה לגבי גויים
שבקשו להרוג אחד מישראל:

תני סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך ופגעו להן גוים ואמרו תנו לנו
אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם, אפילו כולן
נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל. ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי
ימסרו אותו ולא ייהרגו. אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב
מיתה כשבע בן בכרי. ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו חייב מיתה
כשבע בן בכרי.

מדברי הירושלמי עולה שבפנינו מחלוקת בין ריש לקיש ורבי יוחנן, לדעת ר"ל
מותר למסור רק כאשר הוא חייב מיתה כשבע בן בכרי, ולדעת ר"י אפילו שאינו
חייב מיתה כשבע בן בכרי, אם הגויים יחדוהו הרי שמותר למסורו — שהרי אם
הוא לא ימסר כולם ימותו.

הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ה) פסק כריש לקיש שאין למסור להריגה יהודי,
אא"כ הוא חייב מיתה כשבע בן בכרי שהיה מורד במלכות, אבל סתם אין למסור
יהודי על מנת להציל יהודים אחרים. הרמ"ך הקשה הרי בכל אופן יהרגו כולם וא"כ
אין כאן את הסברה שאין דמך סמוק יותר מדמו של חברך, שהרי שניהם עומדים
למיתה, וא"כ מדוע פסק ריש לקיש שלא ימסרו את הנרדף למיתה אפילו שאיננו
חייב מיתה כשבע בן בכרי. משמע מהרמ"ך שהוא סובר שאם יחדו הגויים אדם
מסויים מותר למסור להריגה אפילו שלא חייב מיתה.

הרמ"א (שו"ע יו"ד סי' קנז סעי' א) הביא את שתי הדעות:

עובדי כוכבים שאמרו לישראל: תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, לא יתנו
להם אחד מהם אלא א"כ יחדוהו ואמרו: תנו לנו פלוני. (משנה פ' ח'
דתרומות והרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה). ויש אומרים דאפילו בכה"ג אין
למסרו, טו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי. (ב"י בשם רש"י ור"ן). וכן
נשים שאמרו להן עובדי כוכבים: תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה,
יטמאו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל.

הט"ז (ס"ק ז) הביא שיש לפסוק כדעת ריש לקיש שאין למסור את חברו אא"כ
חייב מיתה כשבע בן בכרי, וכן הכריע הב"ח.

נראה להסביר שחיוב המיתה כשבע בן בכרי הוא באדם שלא היה חייב מיתה בב"ד של ישראל, אלא חייב מיתה בדיני המלכות (עיי' ט"ז ס"ק ח), שהרי שבע בן בכרי היה חייב מיתה לדוד כמורד במלכות ולא מעיקר דין תורה. ונשאלת השאלה מדוע חיוב מיתה על ידי הגויים מתיר את מסירת הנרדף לגויים, שהרי אם בדיני תורה לא חייב הישראלי מיתה מה הועיל חיוב הגויים?

אלא שכאשר הגויים רודפים אחר אחד מישראל ואומרים תנוהו לנו הרי זה בא לעורר שנאה ומחלוקת בתוך בני ישראל עצמם, וכל כוונתם להראות שיהודי הורג ומוסר יהודי אחר, ואין לך קללה גדולה מזאת. אולם כאשר יש להם דין על יהודי ואפילו שמחוייב מיתה על פי דיניהם, בכו"א אפשר למסור להם את היהודי, שהרי בנידון זה אין את הכלל של מאי חזית שדמך אדום יותר, ואין חילול השם בכך שמוסרים יהודי שהרי הוא נרדף על פי דיניהם ולא מתוך רצון להטיל מחלוקת ומריבה פנימית בעם ישראל. בכך מיושבת קושיית הרמ"ך על ריש לקיש, שהאיסור למסור יהודי אחד ולהציל את חבריו הוא מדיני קדוש השם, שאין לישראל למסור את חברו לידי הגויים אפילו אם ימותו שניהם, שהרי כל מטרת הגויים היא לחלל את שמו של הקב"ה שהאחדות היהודית תתפרד¹².

העולה מדברינו שאין למסור יהודי אחד על מנת להציל יהודים רבים אא"כ ישנה סיבה מיוחדת שהיהודי יוחד ונידון למיתה. מכאן אנו באים לדון גם בענין ארץ ישראל שהיא חטיבה אחת ואין להטיל בה פרודים, וכל מסירת חלק מארץ ישראל יש בה משום חלול השם שיהודי מוסר חלקי מולדתו, ואפילו אם לדבריו הוא עושה זאת על מנת להציל חלקי מולדת אחרים, אין בכך כל היתר לתת אחד תחת האחרים.

ג. החלפת ערים בין שלמה וחירם

שלמה המלך נתן לחירם מלך צור עשרים עיר בארץ הגליל: "אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל" (מלכים א, ט יא). כנגד ערים אלו נתן חירם לשלמה ג"כ עשרים ערים: "והערים אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם את בני ישראל" (דברי הימים ב, ח ב). הרלב"ג (מלכים א, ט) כתב שחלופה זאת היתה כדי לא למעט ארץ ישראל:

אז יתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל — כבר נזכר בספר

12. כך כתב גם הר"ש ישראלי בעמוד הימיני (עמ' קטו).

ד"ה כי חירם נתן גם כן לשלמה עיירות הושיב בהם את בני ישראל וראוי היה להיות כן כי לא יתכן למלך למעט ארץ ישראל.

מדבריו עולה שמלך ישראל איננו יכול למעט מארץ ישראל, ולכן אין כאן נסיגה אלה החלפת שטחים בארץ ישראל. אולם יתר על כן המעיין בפסוקי המקרא יראה שהערים שנתן שלמה לחירם היו ערים גרועות, וכפי שנאמר: "ויצא חירם מצר לראות את הערים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו. ויאמר מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה" (מלכים א, ט יב-יג).

הערים שנתן שלמה אינם ערים הראויות כלל לשיבה, וכפי שרש"י הסביר שארץ כבול היא ארץ כבולה שהרגל שוקעת בטיט, ובמצודות דוד הוסיף שלא היו בה פירות, ואלו הערים שקיבל שלמה היו ערים מיושבות כפי שהמקרא בדברי הימים טורח לכתוב "ויושב שם את בני ישראל", א"כ לא היה כאן רק החלפת ערים אלא אדרבא תוספת בישובה של ארץ ישראל.

ברור שאין ללמוד ממעשהו של שלמה למעשה ימינו, שבהם נתינת הערים לשלטון גוי אין בו תוספת ארץ ישראל אלא גריעותא בארץ ישראל, ויישוב גויים בנחלתנו¹³.

ד. דעת מומחים

ישנם מדינאים האומרים שללא נטישת חבלי ארץ מסוימים לא נוכל להמשיך להחזיק בחבלי ארץ אחרים. שמא ניתן לפרש את טענתם, כדן רופא האומר שהחולה צריך לאכול ביוה"כ, ועלינו להאכילו.

תחילה יש לברר את אמיתיות טענה זו, דהיינו האם העובדות הן נכונות, שאין בידינו להמשיך ולהחזיק בכל ארץ ישראל, ועלינו לוותר על חלק אחד לטובת חלק אחר. שאלה זו היא פוליטית ולא צבאית, שהרי מבחינה צבאית ברור שאפשר להחזיק. אולם הטענה המושמעת היא שלחצים ותוכניות בין לאומיות, הם המחייבים אותנו לתת חלק מארץ ישראל בעבור חלק אחר.

עלינו להתבונן ביחס לשאלות פוליטיות כיצד אנו דנים בהם, האם עלינו לשמוע בקול המומחים לנושא (פוליטיקאים) או שאין לדעתם משמעות.

ידועה היא ההלכה שעלינו לשאול את המומחה באותו המקצוע. את הרופאים אנו שואלים בנושאים רבים (וי"ד סי' קפז, ז), אולם הנדון הוא ברופא שעליו להביע הערכה מקצועית על מחלת האדם (כגון: ביוה"כ או בשאלות טומאה וטהרה), שבהם

13. עיין במכתבו של הגאון ראובן מרגליות זצ"ל בתחומין (ח"י, עמ' 276).

ההלכה קובעת שעלינו ללכת לרופא ולשמוע את דעתו. אולם שאלות אלו הם שאלות מציאותיות, כפי שהגמ' (שבת פה ע"ב) אומרת לעניין החוי שהיו מריחים בארץ וטועמים את עפרה ומזה ידעו את המציאות, א"כ מוכח שנאמנות המומחים היא בדבר שיש להם ידיעה מציאותית. אולם בודאי אין לסמוך על מומחים חיצוניים בדברים שאינם שייכים לידיעת המציאות, אלא להערכות והשערות. כפי שכתב הרא"ה קוק: "דהיינו שכיון שסומכין עליהם בעניני הלכה צריך שהם יעידו מהחוש ולא מאומד חכמה"¹⁴.

על כן ברור שכל ידיעה בעניני פוליטיקה ולחצים אין זו ידיעה מהחוש ומציאות, אלא למירב יש בה אומדות הנתנות להשערות, ועל כן אין כאן הגדרה של מומחים לדבר, ואין משמעות לפוליטיקאים ודבריהם. שהרי כל דברי הם השערות של חלום יעוף, המשתנים לפי המצב, תחילה יגידו בכה ולאחר מכן יחזרו מכל דבריהם, ויהפכו. עוד יש להוסיף, שאמנם יש בהלכה התייחסות לדעות המומחים בדבר, אולם כל זה בתנאי שהמומחה אומר את דעתו האמיתית, ואדרבא חושש שיגלו שאמר שקר, כדין קפילא שעתיד להגלות אם אמר שקר, אבל הפוליטיקאים רובם הם אנשים המונהגים מסברות ויחסי תן וקח בתפקידיהם, ועל כן אין דעתם אמיתית לגופו של עניין אלא הם אומרים לפי סקרים ושקרים ואין להאמין לדבריהם, ובודאי אין להתחשב בדעותיהם מבחינה הלכתית.

לגבי מומחה שאיננו מבין בערך יוה"כ ישנה שאלה האם אפשר לסמוך עליו¹⁵, וא"כ גם כאשר אנו דנים על ארץ ישראל עלינו לדון על פי מומחים המבינים במעלתה וחשיבותה של ארץ ישראל, ולא מאנשים שלא שנו ולמדו, אלא מתבוננים על ארץ ישראל כמקלט בטוח לעם היהודי ולא כארץ אשר עיני ד' אלוקיך בה.

ה. סיכום

הכל מסכימים שכאשר אין עומדת שאלת פקו"נ בפנינו, אלא בטענה שנסיגה מחלק אחד של ארץ ישראל לצורך החזקת חלקים אחרים, הרי הדבר אסור באיסור מוחלט, ועוברים בו לפחות בשני לאוים של תורה, ואסור ליהודי להצטרף למהלך זה. וכפי שכתב הגרי"מ חרל"פ זצ"ל אודות הסכם החלוקה:

14. שו"ת דעת כהן (סי' עט). הרא"ה קוק הרחיב יסוד זה, שבכל דבר שהמומחים סומכים על השערות אין לדבריהם משמעות, אלא דעתם כדעת כל אדם. ראה: שו"ת דעת כהן (סי' קצא ד"ה והנה).

15. שד"ח (מערכת יוה"כ סי' ג אות ה), מ"ב (סי' תריח באור הלכה ד"ה חולה).

כשם שהאומר כל התורה מן השמים חוץ מאות אחת הרי הוא כופר בעיקר, כן האומר כל ארץ ישראל לישראל חוץ משעל אחד, הרי הוא מנוטל מקדושת הארץ, ואת נפש ישראל הוא קובע.

ואף אם יצילו איזה נפשות מישראל מכובד לחצם... אין בזה משום היתר לבתר בתרים לבם ועינם של ישראל, להציל עצמם בממונו של חבירו... ואיך יכולים להציל לאלו בויתור חלק אחד השייך לכל ישראל ולכל הדורות עד עולם. באיזה היתר יסכימו לקרוע א"י לגזרים, לשלוח יד במקדש ד', ולזלזל בחלק ממתנת אלוקים אשר נתן לנו לנחלה נחלת עולמים.

נוח להם לחותמים לקצץ בהונות ידיהם ולא יקצצו בנטיעות גן רוה, ציון מכלל יופי אלקים הופיע¹⁶.

16. אמרות טהורות, נדפס בתחילת הספר מעייני הישועה, תחומין ח"ט עמ' 272 מתוך זקוף קומה.

הרב יהודה זולדן

מגורים במקום סכנה בארץ ישראל

ראשי פרקים:

מבוא

- בספינת מעפילים רעועה לארץ ישראל
- לעלות וליישב את הביצות — בכל מחיר?
- למה לסכן את הילדים?
- האמנם טוב להילחם בעד ארצנו?
- החלוצים שבראש המחנה

מבוא

עד כמה יש למסור את הנפש עבור יישוב ארץ ישראל? האם עלינו להיאחז בארץ בכל מחיר? האם נכון לגור בסמוך למרכזי אוכלוסיה ערבית עויינת כדוגמת גוש קטיף, ולהימצא ברמת סיכון גבוהה יותר מבחינה בטחונית — ירי פצצות מרגמה? האם ערכן של אדמות גדול יותר מערך החיים?

שאלות אלו אינן חדשות. הם נשאלו כבר במהלך שנותיה של מדינת ישראל ועוד קודם לכן. האם מותר, צריך או שמא אסור לגור בקרית שמונה ובאצבע הגליל, בשעה שיורים על אזור זה קטיושות, או כאשר יורים על שכונת גילה בירושלים? ועוד קודם לכן, האם מייבשי הביצות בעמק ובחולה, אשר מתו שם עם ילדיהם הקטנים בקדחת ובמלריה, נהגו נכון? האם ראוי לגור בירושלים ובתל אביב,

במקומות בהם לצערנו מחבלים פוצצו עצמם בתוך אוטובוסים, מסעדות וכד' מהו גבול הסיכון שאדם פרטי, חברה או עם ישראל יכולים לקחת על עצמם, והיכן לא? מכח מה אנו נלחמים על הארץ? מתנדבים ליחידות קרביות, ולוקחים סיכונים רבים?¹

א. בספינת מעפילים רעועה לארץ ישראל

שתי מילות מפתח להבנת תוכנה של מצוות יישוב ארץ ישראל: **ירושה וישיבה**. ירושה — משמעותה: ריבונות ושלטון של עם ישראל בארץ; ישיבה — משמעותה: התיישבות, בניין ערים, ישובים, מטעים, חממות, תעשייה, כבישים וכל מה שמוציא את הארץ משממונה. כך כתב הרמב"ן:

שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו, לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אומרו להם: "**והורשתם את הארץ וישבתם בה**, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה, והתנחלתם את הארץ" (במדבר לג, נג)².

לדעת הרמב"ן, כוונת פסוקי התורה מורים, שישנה **מצוה** להתיישב בארץ, ואין **מדובר רק בהבטחה**. לפיו, זהו הפסוק שממנו אנו לומדים את מקור החיוב לעלות לארץ ולהתיישב בה. ישנן הלכות רבות אחרות הקשורות למצוות יישוב ארץ ישראל, אשר נגזרות מכח ציווי זה. אחת מהן היא, שבני זוג יכולים לכפות זה את זה לעלות מחו"ל, כשאחד הצדדים רוצה להתיישב בארץ:

ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ע"ב) במצוות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש — **בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצוות עשה**³.

1. בסוגיה זו עסקו גם: הרב יעקב אריאל, "פיקוח נפש ביישוב ארץ ישראל", באהלה של תורה ד עמ' 108-112; הרב יעקב זיסברג, "פיקוח נפש בישיבת ארץ ישראל", שמעתי, 150 (תשס"ג), עמ' 220-245; אמונת עתיד 47 (עמ' 17-21).
2. השגות הרמב"ן לספר המצוות, עשה ד.
3. רמב"ן (במדבר לג, נג).

ניתן, אם כן, לפרק את התא המשפחתי בשל העובדה שאחד מבני הזוג רוצה לעלות ולדור בארץ. נתמקד בסוגית עליה לארץ כשיש סכנה בדבר, כנקודת מבחן גם באשר לעצם הישיבה בארץ במקום סכנה.

האם בכל תנאי ובכל מצב יכולים בני הזוג לכפות זה את זה לעלות לארץ? בעלי התוס' מעירים שדין משנה זו "אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים"⁴. ודייק: מה "שאינו נוהג" הוא יכולת הכפיה של בני זוג זה את זה, אך יחד עם זאת, אותו צד מבני הזוג שיהיה מעוניין לעלות לארץ על אף הסכנה יהיה רשאי לעשות זאת. הוא יצטרך, אמנם, לשאת בנטל הכספי של פירוק המשפחה, אבל לא נוכל למנוע ממנו לעלות. להיפך: בעלותו הוא מקיים מצוה. התוס' אינם כותבים שאסור לכפות, אלא שאין דין כפיה זה נוהג.

התוס' העלו את הטענות של סכנת הדרכים, וייחסו זאת לזמן הזה. לביטוי "בזמן הזה" בחז"ל יש משמעויות רבות: בנושאים מסויימים, הביטוי "בזמן הזה" מתייחס לתקופה שלאחר חורבן בית המקדש והלאה. לעיתים מתייחס הביטוי למצב הגלות, בו אין לעם ישראל הנהגה רוחנית ושלטונית כדוגמת מלך וסנהדרין בארץ. בפעמים אחרות מתייחס המושג לזמן מסויים בתקופה מסויימת ובמקום מסויים.

נראה שהתוס' בדבריהם כאן התכוונו במילים "בזמן הזה" — לזמנם-שלהם, תקופת בעלי התוספות. נראה שבזמנם, כמו גם בזמנים אחרים, היה קשה ומסוכן מאוד לעלות לארץ ישראל בדרך הים או היבשה ממערב אירופה (שם חיו בעלי התוספות). מעטים הם תושבי הארץ היהודים באותה תקופה, ומעטים הם העולים מחו"ל להתיישב בה.

העיקרון ההלכתי שניתן ללמוד מדבריהם הוא שבזמן ובמקום שתהיה סכנת דרכים לעלות מחו"ל לארץ ישראל, לא יחול דין הכפיה שבו עסקה המשנה, כמו גם דינים אחרים הקשורים ליישוב ארץ ישראל, שלא יהיה ניתן לחייב לעשותם; אך המעוניין בכל זאת לנסות ולעלות — הדרך פתוחה לפניו. דין זה נפסק בשולחן ערוך (אה"ע סי' עה סע' ה):

יש מי שאומר דהא דכופין לעלות לארץ ישראל, היינו בדאפשר בלא סכנה. את פסיקת השולחן ערוך הסביר הרב יונה לאנדסופר (רב בפראג, לפני כ-250 שנה): וגם מגדולי המחברים שכתבו על זמנן שהיו סכנות גדולות על הדרכים, לא כתבו כי אם שלא לכוף אדם את אשתו. אבל הרוצה בעצמו ליסע אין

4. תוס' בכתובות (קי"ב, ד"ה הוא).

מוחין בידו, כי ליבו שלם ובטוח בה' ששומר מצוה לא ידע דבר רע⁵.

יושם לב, שהשולחן ערוך איננו משתמש בביטוי "בזמן הזה", אלא כותב את **העיקרון ההלכתי** הנלמד מדברי התוס'. מכאן שחובת העליה לארץ ישראל תלויה במצב "בשטח": כשישנה סכנת דרכים — אי אפשר לחייב ולכפות, אם כי המצוה כשלעצמה נשארת במעמדה ובחובה גם אז.

בדברי התוס' יש הגיון רב. התורה ומצוותיה ניתנו לאנשים חיים, ולא מתים. "וחי בהם" — ולא שימות בהם" (יומא פה ע"ב). התורה היא תורת חיים, ואף אדם **איננו מחויב להתאבד** לשם קיום מצוה. יחד עם זאת, על אף שאי אפשר לחייב ולכפות, התוס' לא שללו אפשרות **שהמעוניין לעלות יעלה**, על אף סכנת הדרך.

באשר **לסכנת הדרכים**, סביר להניח שסכנת הדרך איננה סכנה ודאית, מוחשית בהכרח, וייתכן בהחלט, שאדם יצא לדרך מסוכנת ויגיע למחוז חפצו בשלום. מושג "הסכנה" הוא סובייקטיבי: יש מי שאינו נרתע ואינו חושש, על אף שרבים אחרים חוששים ונרתעים.

עוד יש לשים לב, שנוסח דברי השולחן ערוך הוא: "יש מי שאומר" — משמע שאין הוא פוסק באופן מוחלט כדברי התוס' הללו. ואכן, יש מהפוסקים הסוברים שסכנת הדרכים איננה נחשבת לסכנה, ואולי אפשר יהיה לכפות זה את זה לשם קיום המצוה. כך כותב ר' יעקב עמדין בהקדמתו לסידורו בית יעקב (עמ' יג):

יש לנו להתאמץ ולעלות במרכבה, בקרון ובאסדא (רפסודה) אל ארץ חמדה, ולא יעצרנו הגשם והשלג מלכת אל מקום העבודה. **ואין טענה מחמת סכנה... סכנת המדבר והים אינה קרויה סכנה לעניין זה.**

לפיו, סכנת הדרכים — כולל נסיעה בים, ואפילו ברפסודה — איננה נחשבת לסכנה המונעת מלעלות, ואולי לפי דעה זו יהיה ניתן לכפות זה את זה. סביר גם להניח, שבתקופת המשנה והתלמוד לא היה פחות מסוכן לעלות לארץ מאשר בתקופת בעלי התוס', ועל אף זאת לא הוזכרה טענה זו במשנה ובגמרא. ואכן, בכל זמן ובכל תקופה יש מידת מה של סכנה בעליה מחו"ל לארץ, בכל דרך שהיא: בים, באוויר וביבשה. על רקע זה נתקנה תפילת הדרך, ע"י אנשי כנסת הגדולה, כמו גם ברכות ותפילות אחרות (ברכות לג ע"א). "ויד אלקינו היתה עלינו, ויצילנו מכף אויב ואורב על הדרך" (ועזרא ה, לא). הדרך מבבל לארץ ישראל היתה קשה ומסוכנת, ואף על פי כן עולי בבל שבו לארץ. עוברי ימים ומדבריות היו צריכים להביא קרבן תודה בזמן שבית המקדש היה קיים.

5. שו"ת מעיל צדקה (סימן כו). דבריו הובאו בפתחי תשובה (אה"ע סימן עו ס"ק ה).

ובימינו מקובל לברך ברכת הגומל כשנוסעים מחו"ל לארץ (ברכות נד ע"א). עם כל הסכנה שיש בדבר, בכל זאת נכתב ונפסק דין הכפיה לעלות לארץ. הדרכים הם אמנם בחזקת סכנה, אך אין היא פוטרת אף אחד מלעלות לארץ. כך אופיה של מצוות העליה לארץ והשיבה בה: יש בה נטילת סיכון מסויים, ואף על פי כן אין להימנע מלקיים את המצוה גם במקום סכנה.

ב. לעלות ולייבש את הביצות — בכל מחיר?

על רמת הסיכון בעת העליה לארץ נשאל כבר ר' יהודה הלוי, ע"י מלך כוזר:⁶ אחרי הדברים האלה גמר החבר בליבו לצאת את ארץ הכוזר וללכת לירושלים, ת"ו. והכוזרי — קשתה עליו פרידת החבר, ודיבר עמו על כך באומרו: מה יש לבקש בארץ ישראל היום, שהשכינה נעדרת ממנה? ואילו הקרבה לא-לוה — הלא אפשר להשיגה בכל מקום על-ידי הלב הטהור ועל-ידי התשוקה החזקה אליה, ולמה זה תכניס עצמך בסכנת המדברות והימים ושנאת העמים השונים? תשובת החבר היא:⁷

אשר לסכנה ביבשה ובים — אינה בגדר "לא תנסו את ה' אלקיכם" (דברים ו, טז); דומה היא יותר לסכנה שמסתכן, למשל, הסוחר הנודד למרחקים מתוך תקווה להרוויח בסחורתו. ואם האיש העולה לארץ ישראל מכניס עצמו לסכנות גדולות יותר מפאת תשוקתו ותקוותו לכפרת עוונות, יש לו התנצלות על שימו את נפשו בכפו, לאחר שעשה חשבון הנפש והודה על החיים שניתנו לו עד היום, וגמר בליבו להסתפק בהם ולהקדיש שארית ימיו לעשיית רצון אלקיו. ואם יזכה כי יצילחו הא-לוה מכל הסכנות — יודה וישבח; ואם יאבד בעוונותיו — ימצא סיפוק בידעה כי רוב עוונותיו נתכפרו לו במותו: יודע הוא כי דרכו זאת טובה מדרך האנשים המסכנים נפשם במלחמה, אם למען יזכירם בשירי הגבורה והניצחון, או בגלל השלל הגדול אשר יקחו. אכן, קלה הסכנה שסיכון הוא את נפשו אף מזו שנסתכנו בה האנשים היוצאים למלחמת מצוה מתוך תקווה כי יהיה להם חלק לעולם הבא.

6. ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי (מאמר ה, אות כב).

7. שם, אות כג.

ריה"ל איננו מתייחס לאדם העולה לארץ ישראל מרצונו, על אף הסכנה שבדבר, כמי שעובר על האיסור: "לא תנסו את ה' אלקיכם". את אדם שמוסר נפשו למען עליה לארץ מקביל ריה"ל לסוחר המוכן לעשות כל שביכולתו — כולל סיכון נפשו — על מנת להשיג רווח במכירת סחורותיו. שניהם מעוניינים להרוויח: הסוחר מוכן להסתכן בשל יצר הקיום שבו ובשל הדאגה למחייתו החומרית-פיזית; העולה לארץ מוכן להסתכן לשם השגת מחייתו הרוחנית. אם יעלה בידו — יודה וישבח; ואם לאו — יידע שזו כפרת עוונותיו. הוא מוכן לאסוף את כל כוחותיו ולמסור נפשו לשם קיום המצוה.

דברים אלה, הנאמרים בחתימת ספר הכוזרי, מלמדים את מלך כוזר, שואל השאלות שבספר, שתורת ישראל איננה דבר מופשט, תיאורטי. תורת ישראל היא תורת חיים: "לשמוע וללמוד וללמד לשמור ולעשות", גם אם הדבר לא כל כך נוח, וגם אם הדבר קשה.

מעשיו האישיים של ריה"ל הם תשובה הולמת לאותם יהודים שרק התפללו לשיבה לציון אבל לא התכוונו לכך ברצינות, כדיבור התוכי וכצפוף הזרזי⁸. כוונות טובות בלבד אינן מספיקות. יש צורך גם במעשים, ולעיתים גם במסירות נפש. זהו פתרון חלומי של מלך כוזר, בו נאמר לו שכוונותיו טובות אך מעשיו אינם רצויים. לאחר ההסברים הרבים על התורה ועל מצוותיה, על עם ישראל וארצו, על האלוקות ועל הנבואה ושאר הנושאים הרבים שנידונו בספר הכוזרי, הגיע הזמן ליישם זאת: לעשות! **והעשיה הגדולה ביותר היא בארץ ישראל.** קיומו הרוחני של עם ישראל הוא רק שם. אי אפשר להקים את מדינת היהודים בארץ כוזר. רעיון כזה — של הקמת מדינה ליהודים בארץ כוזר, על כל מוסדותיו: הסנהדרין, המלכות והמקדש, היא אולי כוונה טובה, אבל איננה מוגדרת כמעשה טוב. על אף שיש סכנות מסויימות בדבר, ועל אף שאז (בזמן ריה"ל) השכינה בארץ לא היתה גלויה, בשל העובדה שעם ישראל היה בגלות – יש לעלות לארץ ישראל.

מסירות הנפש למען ארץ ישראל פגעה בריה"ל עצמו. האגדה מספרת שריה"ל זכה לעלות לארץ ישראל, אך בהגיעו לירושלים הוא נדרס על ידי פרש גוי שפגע בו בכוונה, על שום היותו יהודי. ההשוואה שהשווה ריה"ל בין העולה לארץ לשם קיום מצוה לבין הסוחר הנודד, משמשת גם כקריטריון הלכתי לקבוע אם דרך היא בחזקת סכנה או לא.

ג. למה לסכן את הילדים?

הזכרנו לעיל את תשובתו של הרב יונה לאנסדופר. הוא נתבקש לפסוק דין במקרה מעניין: מספר בעלי משפחות נדברו ביניהם לעלות מחו"ל לארץ ישראל, עם כל בני משפחותיהם, כולל ילדיהם הקטנים. בית הדין שבעירם רצה למנוע מהם לעלות, בנימוק שהילדים הקטנים לא יוכלו לסבול את טלטולי הדרך, ואין ההורים יכולים לגרום צער כה גדול — עד כדי סכנת נפשות — לילדיהם. בעלי המשפחות שאלו אם הם צריכים לציית לבית הדין שבמקומם או לא?

בתשובתו מתייחס הפוסק למספר נקודות: ראשית, הוא דן בשאלה (בה דנו אנו בפתח דברינו), אם יש מצוה בזמן הזה לעלות ולגור בארץ ישראל. מסקנתו שהלכה כרמב"ן (שהובא לעיל), "וכל הזמנים שווים לקיום מצוה זו, וכן מבואר מכל הפוסקים, ראשונים ואחרונים". בהמשך דן המשיב בסוגיית הסכנה בדרכים בעליה לארץ ישראל, וכותב שאם הסוחרים אינם נמנעים מללכת — יכולים בני הזוג לכפות זה את זה לעלות.

לפיו, בדומה לכוזרי, קנה המידה לבחינת מידת הסכנה בדרכים הוא: האם סוחרים מוכנים למסור את נפשם בהליכה למקום ההוא, לשם רווח ופרנסה. אם אנשים מוכנים לסכן את חייהם לשם פרנסה — על אחת כמה וכמה שאפשר להסתכן לשם קיום מצוה.

ריה"ל למד מההשוואה לסוחר **עקרון רוחני**; ובעל שו"ת מעיל צדקה הוציא מכאן **עקרון הלכתי**.

באשר לסכנה הצפויה לילדים בדרך, כותב הרב יונה לאנסדופר:

ובענין שחששו בית הדין כי היה סכנה לקטנים, זה אינו. דאם כן היה לה למתניתין או חד מהפוסקים למימר, דאם באה מחמת סכנה מחמת בנים קטנים שומעין לה, אלא ודאי זה אינו. כי אין סכנה פרטית לקטנים יותר מלגדולים. כי מצד סכנת טביעה ושביה ולסטים, קטן וגדול שוה הוא. ואם מטורח הנענוע, הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה. וגם הרבנים היושבים על איי הים כתבו שעניניהם ראו בכל יום נוסעים דרך ים לקצוי ארץ עם ילדים קטנים.

אין מקום להבחין בין הסכנות הצפויות לקטנים ולגדולים. בתחומים מסוימים, קטנים אף מסתגלים ומסתדרים טוב יותר ממבוגרים. המשנה או הפוסקים לא העלו מעולם טיעון בדבר סכנה לילדים קטנים, כטענה מסייעת למי שאיננו רוצה לעלות. מעבר לפתרון המעשי שבתשובה, יש כאן גם עקרון חינוכי. שמשפחה עולה לארץ

ישראל, אזי גם הילדים איתם. הם חלק מהענין. מסירות הנפש של ההורים העולים והמישבים את הארץ, יקרין וישפיע גם על הקטנים. הם יציבו ויעמידו בפני הקטנים את רף הערכים החינוכיים עליהם בנויה המשפחה. מהם התחומים והנושאים בחיים בהם יש להשקיע ולהתאמץ, מה חשוב יותר ומה פחות חשוב. זוהי המעטפת החינוכית של הבית. הטיעון המושמע לעיתים בדבר "למה המתנחלים מסכנים את הילדים?", נועד להציג את ההורים כאנשים אכזריים, ולעורר בכך את רחמי החברה והסביבה לפעול למענם של הקטנים, וכמו שדואגים לזקנים, חלשים ולחסרי יכולת. יש תחושה לעיתים ש"רחמים" מעין אלו מקורם בתפיסות לא יהודיות, וכמו אותו בעל חי שפושט טלפיו, וצועק ראו שאני טהור⁹.

מסקנת התשובה שם היא, שאין המשפחות מחויבות לשמוע לבית הדין שבעירם, מפני שדבר מקובל הוא ללכת ולנסוע מחו"ל לארץ ישראל, ואפילו עם ילדים קטנים. המשפחות יכולות — וצריכות — לעלות לארץ, ובכך הן תקיימנה מצוה. בזמננו קל הרבה יותר לעלות לארץ מבעבר. במספר שעות מצומצם ביותר ניתן להגיע מכל מקום בחו"ל לארץ, בטיסה אווירית. זאת בניגוד לתקופות קודמות, בהן הנסיעה מחו"ל לארץ ישראל היתה אורכת ימים, שבועות וחודשים רבים, ביבשה ובים. וכך גם באשר לעצם הישיבה בארץ. גם בעבר היה קשה. היו מלחמות, שלטו כאן עמים אחרים, ואף על פי כן המשיכו יושבי הארץ להחזיק בה על אף הקשיים. אמנם מותר למשל לצאת מהארץ בשעת בצורת, אך אין זו מידת חסידות. כך פוסק הרמב"ם:

ואף על פי שמותר לצאת — אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון, שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כלייה למקום¹⁰.

כפי הנראה, היה ביכולתם של מחלון וכליון ובני משפחתם להישאר בארץ, ועובדה היא ששאר תושבי בית לחם נשארו במקום, וקיבלו את פניהם של רות ונעמי לאחר עשר שנים, כששבו משדי מואב. מעמדם כפרנסי הדור וכמנהיגיו חייב אותם יותר מאשר כל אדם אחר להישאר בארץ. הצפיה מפרנסי הדור ומנהיגיו, להישאר בארץ ולסייע לאחרים. לא רק זאת, אלא שמעשה משפחת אלימלך חמורים לא רק בשל עצם ירידתם מהארץ, אלא גם בשל העובדה שהם חצו את הגבול ישירות לקוי האויב: מואב. בועז הוא אבצן (בבא בתרא צא ע"א), ואורך תקופת שפיטתו היא שבע שנים (שופטים יב,

9. עסק בכך בהרחבה: הרב יונתן אלרן, "יישוב הארץ בשעת סכנה" (צהר ו, אביב תשס"א, עמ' 9-22).

10. רמב"ם (הל' מלכים פ"ה הל' ט).

ט. קדם לו יפתח, ששפט את ישראל שש שנים (שם ז). מאחר שמשפחת אלימלך שהו במואב עשר שנים (רות א, ד), יוצא שהמעבר שלהם מבית לחם למואב בשל הרעב היה באמצע תקופת שפיטתו של יפתח, שהיה באותה עת במתח ובמלחמה עם עמון ומואב (שופטים יא, טו).¹¹ בגידה באומה, התחברות לאויבי האומה, מחמירה את מעשה הירידה עוד יותר.

מסתבר אם כן שדוקא חקלאיי בית לחם הפשוטים יותר, הם אלו שגילו מנהיגות ומסירות נפש, והמשיכו להחזיק בארץ למרות הקשיים. הם זכו אח"כ לראות את הארץ נותנת מחדש את יבולה, פורחת מחדש.

ד. האמנם טוב להילחם בעד ארצנו?

גם במלחמה על הארץ ישנם סיכונים רבים. מתפקידי השלטון להקים מערכת צבאית ולהפעיל אותה בעת הצורך. ערכה של המלחמה הוא רק כשהיא מנוהלת ע"י השלטון וההנהגה המקובלת של עם ישראל. אין כל משמעות — מבחינה הלכתית-תורנית — לקבוצת אנשים שלוחמת, אף אם היא תכבוש מקומות השייכים לארץ ישראל.

כיבושם של בודדים, של קבוצות, או אף של שבט שלם, שנעשה ללא הנהגה מסודרת ומאוחדת המובילה את העם כולו — מוגדר ככיבוש יחיד. המלך או השלטון המוסכם הם אלה שמעניקים תוקף לכיבוש שנעשה בשם העם כולו, ולכן רק כיבוש כזה נקרא כיבוש רבים.

המלך או ההנהגה רשאים — ואף מחויבים — לגייס אנשים להילחם במלחמת מצוה. כתוצאה מכך, הם ייכנסו למצב של סכנת חיים למען תועלת הכלל. במלחמה, שאופייה פעילות ציבורית למען העם והארץ, אין לוקחים בחשבון את השיקולים והמצוקות הפרטיות. הם מקבלים עדיפות משנית. הכל מקודש למען העם והארץ. הלוחם נחשב כאיבר מתוך כלל גדול, והוא צריך לעשות כל שביכולתו למען הצלחת המערכה. השיקול היחיד הוא טובת הכלל, ולא טובת האדם הפרטי. פיקוח נפשו של הפרט לא נכלל במסגרת החשבון הכללי.

בעל ספר החינוך (מצוה תכה) כותב שמצוות מלחמה היא מצוה המוטלת על המלך. פירוש הדבר הוא, שמצוות המלחמה היא דבר שמוטל על **הכלל**: כל הציבור, בהנהגתו של המלך או כל שליט אחר. מלחמה היא מציאות שיש בה סכנה ללוחמים,

11. ע"פ הגר"א בליקוטי אליהו בספר שופטים.

ובסמכותו של המלך להוציא את העם למלחמה, למרות הסכנה שבדבר. מאידך כותב בעל ספר החינוך, שאם יכול אדם להרוג את אויבו "מבלי שישתכן", ולא עשה כן — הריהו עובר על מצוות עשה. מדיוק דבריו עולה, שרק כשאין סכנה מצטווה האדם להרוג את אויבו, ואם יש סכנה במלחמה, אזי הוא פטור.

על כך שואל המנחת חינוך (שם), שהרי כל הסיטואציה של מלחמה כרוכה בסיכון אישי של הלוחמים! אם כל אדם יחשוב רק על עצמו ועל הסכנה הצפויה לו, אף אחד לא ירצה להילחם. מהו פשר דברי בעל ספר החינוך, שאפשר לקיים את מצוות מלחמה ללא סיכון אישי? הלא כך היא אופיה של מצוות המלחמה, וכך דרכה של מלחמה! לא ניתן להילחם מבלי להסתכן.

תשובה לשאלת המנחת חינוך השיב הראי"ה קוק. לפיו, יש להבחין בין מסירות נפש במסגרת הכלל, לבין מסירות נפש במסגרת אישית פרטית. המצב אותו מתאר בעל ספר החינוך הוא מפגש בין אדם מישראל, **כפרט**, לבין אחד משבעת העמים. עימות אישי בין אדם פרטי לבין גוי איננו מוגדר כמלחמה כללית, ועל כן אין האדם מצווה להסתכן על מנת להרוג את אויבו. אולם במסגרת מלחמה של כלל הציבור — כל אדם הופך להיות איבר של הכלל. כלל היחידים הופך לציבור, שנחשב כגוף גדול. אז מתקבל מצב של כלל הנלחם למען הכלל. במצב כזה, האדם מאבד את משמעותו הפרטית, ולכן סיכונו האישי לא נלקח בחשבון¹². כשם שמותר לסכן איבר אחד מגופו של אדם על מנת להציל את הגוף כולו, כך גם כל אדם מסתכן לשם תועלת הכלל, האומה. **פיקוח נפש של האדם הפרטי דוחה את מצוות המלחמה**, וכשהוא מסתכן באופן אישי — שלא בתוך מערכה כללית — אין הוא מצווה להסתכן ולמסור את נפשו; אך **פיקוח נפש של הכלל אינו דוחה את מצוות המלחמה**. מצב המלחמה מלמד על תרומת הכלל למען הכלל. אם המלחמה מנוהלת ומונהגת ע"י נציגי הציבור, למען הציבור, הרי שאופיה הוא נטילת סיכון של הכלל על מנת להצליח במאבק.

ה. החלוצים שבראש המחנה

מהמקורות שבהם עסקנו לעיל עולה, שבמקרה של סכנה ודאית ומוחשית בארץ ישראל אין חיוב לחיות בארץ. אדם איננו מצווה להתאבד ולקפד את פתיל חייו לשם קיום מצוה כלשהי, כולל מצוות יישוב ארץ ישראל, במישור הפרטי-האישי.

12. הראי"ה קוק, אגרות הראי"ה, חלק ג, אגרת תתקמ"ד.

במישור הציבורי-הלאומי, כמו במסגרת של מלחמת מצוה, הוא מחויב לצאת למלחמה גם במחיר סיכון נפשו. כך אופייה של מצוות המלחמה.

אך כיצד נסביר את מעשיהם של מתיישבים רבים, שמסרו את נפשם למען מצוות יישוב ארץ ישראל? ר' ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א, מחבר ספר "פאת השולחן", התיישב בצפת, ורוב בני משפחתו מתו במחלות תוך זמן קצר; מייבשי הביצות בעמק ובחולה מתו שם במחלות, בקדחת ובמלריה; מגיני תל חי, אנשי גוש עציון במלחמת השחרור, יושבי קווי העימות והגבולות, היושבים בסמוך למגורי אוכלוסיה ערבית עוינת ועוד רבים אחרים, קיפדו את חייהם לשם יישוב ארץ ישראל. האם הם נהגו נכון?

לכל דור יש את חלוציו שלו. החלוצים הם אלה שהולכים ראשונים לפני המחנה, מתוך תחושה של שליחות. הם המתחילים, הם אלו אשר חורשים את התלמים הראשונים, ואחריהם באים רבים אחרים. הברון רוטשילד יזם הקמת מושבות בארץ ישראל (פתח תקוה, זכרון יעקב, רחובות ועוד). התנאים אז היו קשים, שררו בארץ מחלות ומגפות, ואף על פי כן לא נמנעו החלוצים להקים את המושבות הללו, וכיום הן הפכו לערים גדולות וחשובות.

זו היתה גם הדרך לאחר קום המדינה. הנהגת המדינה עזרה לתנועות התיישבותיות שונות, תנועות נוער ועוד, להקים מקומות יישוב חדשים בארץ ישראל: בנגב, בעמק ובגליל, ולאחר מלחמת ששת הימים (ומלחמת יום כיפור) — גם ביהודה, בשומרון, בחבל עזה, בסיני וברמת הגולן.

כל מתיישבי ארץ ישראל, גם אלה אשר סיכנו את חייהם לשם כך, פעלו ופועלים מכח אותה שליחות שנצטווה בה העברי הראשון, אברהם אבינו: "לך מארצך... אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א). אותה שליחות היסטורית שהוטלה על אברהם ממשיכה גם בדורות שבאו אחריו. בדורותינו קמו קבוצות שונות שיישבו את ארץ ישראל במסירות נפש אמיתית, על אף ריחוקם מחיי תורה ומצוות.

בזו ארץ ישראל רואים את עצמם כשליחים של עם ישראל לדורותיו: אלו שכבר הלכו לעולמם ואלו שעדיין לא נולדו. הם מיישבים את הארץ כשליחי ציבור, לא לשם מילוי שאיפות אישיות-פרטיות. מסירות נפשם נובעת מתוך ראייה לאומית-ציבורית, ואשר על כן הם מוכנים גם לסכן את נפשם לצורך העניין. אין זה נכון להציב את העניין מתוך נקודת המבט כאלו "אדמות קדושות יותר מחיי אדם". חיי האדם הם אינם (רק) הפעילויות הפיזיולוגיות או הביולוגיות שבגופן. **לחיי אדם יש ערך מפני שאת חייו הוא ממלא בערכים, במשימות ובאתגרים. לא חיים על מנת לחיות** — חיים למען

ערכים. ערכים לאומיים ונצחיים הם בדרגה גבוהה יותר מחיי הפרט, עם כל החשיבות והקדושה שיש בהם.

אדם, **כפרט**, אינו חייב להביא את עצמו לסכנת נפשות מוכחת בעליל, לשם קיום מצוות יישוב ארץ ישראל. אי אפשר גם לכפות אותו לקיים מצוה זו. ההחלטה אם להיכנס לרמת סיכון גבוהה יותר לשם יישוב ארץ ישראל ובניינה דורשת שלווה נפשית ובגרות אידיאולוגית, **והיא החלטה אישית**. מי שאינו מסוגל לחיות במקומות הללו בדווקא — אינו חייב לעשות זאת, ויכול הוא לגור במקומות אחרים ברחבי ארץ ישראל, שבהם נוח יותר לחיות ופחות מסוכן. אין אנו מצווים שלא לחיות, כדי שנזכה בארץ החיים; אבל כשאין ברירה, כשהדבר נחוץ לצורך מימוש יעדיו של העם בארץ, יש לקחת בחשבון שזה אכן יכול לקרות. **ארץ ישראל היא ארץ החיים**, היא ארץ הייעוד, ומטרת המצוה היא שעם ישראל יחיה בה את חיי השלמים והאידיאליים. רק בארץ ישראל הדבר אפשרי. "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" — זו ארץ ישראל.

המטלות והאתגרים שמוצבים בפני דור זה אינם בהכרח קלים ונעימים. הם לעיתים גם מסוכנים. אך אין לברוח מהמערכה. הציונות דורשת את מסירות נפשם של יוזמיה ופועליה. היה סיכון רב בהרבה מהפעולות שנעשו עד כה, ורבים גם מסרו נפשם למען ציון, כפשוטו. בזכות אותה מסירות נפש בשעות קשות, של אותם שלא ויתרו גם כשהיה קשה, ואולי אף קשה מאוד, כמה לה, מדינת ישראל, וארץ ישראל עולה ופורחת.

כך גם מתיישבי גוש קטיף ומקומות נוספים בארץ ישראל, העומדים בתקופה זו בגבורה עילאית, וממשיכים לחיות את שיגרת חייהם. לומדים תורה, בונים ויוצרים, וממשיכים לפתח ולשכלל את אחיזתנו בחבל ארץ זה, וכל זאת במסירות נפש רבה. מגלים כוחות אמונה וחיים בריאים לאורך כל הדרך. התגלה שהמאמין בחי עולמים וזורע, הוא זה שנשאר נאמן לארץ, ולא מוכן לעזבה, גם בתנאים קשים. הניסיון להתנתק ח"ו מחבל ארץ זה הוא גילוי של חולשה וחוסר אמונה. מי שאחיזתו בארץ היא מטעמי בטחון וכלכלה, אין לו מספיק כוחות על מנת להיאבק ולהצליח.

מאמינים ובטוחים אנו שבסופו של התהליך, האחיזה העיקשת בכל חלקי ארץ ישראל, תשמש תשתית חזקה ומוצקה לבנינה של האומה בארץ, ועליה תבנה הקומה היותר עליונה — הרוחנית, זו שתמלא ותשלים את ההליך כולו, במקדש מלך בעיר המלוכה.

הרב אופיר כהן

מפני שהיא עזה*

ראשי פרקים

פתיחה

פרק א: מעשה אבות סימן לבנים

בתקופת השופטים

בתקופת המלוכה

פרק ב: תכונת הפלישתים — מניעת השלטון מישראל

פרק ג: "בעבור זאת העמדתך"

תורת ההכרחים

פרק ד: רצועת עזה והבעיה הפלשתינית בימינו

פתיחה

"...עזה — והיא מארץ-ישראל..." (רש"י, שבת קמה ע"ב).

דומה כי משפט זה — אף שהוא מוסכם על הפוסקים — עומעם במידת מה, מתוך המאורעות השונים שהתחוללו סביב העיר עזה ויושביה הפלשתים, כבר מימים קדמונים.

שכן "עזה — עיר של פלשתים..." (רש"י, ע"ז יא ע"ב).

אף כי לנו המקום, כח מיוחד יש בו, שהצליח להדוף את כיבושינו.

ונהייתה עזה לסמל — מקור הכח, של האוייב הבלתי מנוצח של עם-ישראל. ורק לעתים — כשמושל יחידי מצליח לה, מדגיש המקרא "כי הוא רודה בכל עבר הנהר ... עד עזה" (מלכים א, ה ד).

* לקוח מהחוברת "כפר דרום לדורותיו" עמ' 117-125. מאמר זה הינו תמצית סיכום מאמרו

עזה היא העיר עזה, כח עזות מיוחד יש בה.
אף כשישראל שולט בארצו — עדין אין הוא יכול לפלשתים שמבצרים בעזה. שם
נצרכת התגברות מיוחדת.
מה פשר הדבר? במה נעוץ כוחם של יושבי עזה ומה תפקידם?
את התשובות לכך ננסה לבאר במאמר זה.

פרק א

מעשה אבות סימן לבנים

עוד בימי האבות אנו מוצאים קושי מיוחד בישיבה בעזה ובפגישה עם פלשתים.
אברהם אבינו ההולך לארכה ולרחבה של הארץ, "שתהיה נוחה להיכבש לבניו"
(עפ"י רש"י, בראשית כח, יג) נתקל באזור זה בהתנגדות חזקה: אבימלך מלך פלשתים.
לאברהם הבא לגור בארץ זו הוא אומר: "הנה ארצי לפניך". מסביר הרד"ק שם –
כי ניטש ויכוח ביניהם על אזור עזה. אבימלך הודה כי מרכז הנגב, אזור באר-שבע –
לאברהם, אך טען בעלות על אזור החוף — ארץ פלשתים. וכשאברהם כורת ברית, הרי
שיש בזה כמעין "הודאה" לאבימלך.

כותב הרשב"ם על סמיכות פרשת העקידה לכריתת הברית הזו (בראשית כב, א):
ויהי אחר הדברים האלה — מחובר אל הפרשה שלמעלה... אף כאן, אחר
הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך, לו ולנינו ולנכדו של אברהם, ונתן
לו שבע כבשות הצאן וחרה אפו של הקב"ה על זה, שהרי ארץ פלשתים
ניתנה לאברהם. וגם ביהושע מטיילים על חמשת סרני פלשתים גורל בגבול
ישראל, והקב"ה ציווה לא תחיה כל נשמה. לכן — והאלקים ניסה את
אברהם — קנתרו וצערו וכן מצאתי במדרש שמואל, אמר לו הקב"ה: אתה
נתת לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחים
אותם. ד"א, חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך... ד"א, חייך שבניו
מחריבין שבע משכנות... ד"א שארון ה' מחזיר את שדה פלשתים שבע
חדשים.

של הרב צב"י טאו, "נהלת בעזך" (לאמונת עתנו א, עמ' קכה-קמ), ומסתמך על מאמריהם
של הרב יצחק אמיני, "לכתך אחרי במדבר" (ועולה מן המדבר, הוצאת ישיבת ימית, עמ'
73-84), והרב ישראל רוזן, "עזותה של עזה" (אתרי סגולה עמ' 57-64).

אצל יצחק אבינו — בשעה שהרעב בארץ ורוצה הוא לרדת למצרים, מצווה ה' להישאר בארץ, לא לצאת לחו"ל. ונאמר לו: "גור בארץ הזאת" הכוונה ל"ארץ פלשתים" (רמב"ן בראשית כו, ב ועוד).

הטעם לציווי — "כי לי ולזרעך אתן" — "שעליו להראות חביבות הארץ שהיא שלו ושל זרעו" (הנצי"ב ב"העמק דבר" שם שם ג).

ואכן יצחק מקיים הציווי. יש בזה גם תיקון ליחסו של אברהם: "כי לא החזיק אברהם בארץ פלשתים בחזקה ראשונה. לזה רצה ה' שיחזיק יצחק בה. והוא החזיק בה בחזקה מעולה שחרש וזרע, ולזה דקדק ה' בדבריו לומר 'את כל הארצות האל'" (אור החיים בראשית כו, טז).

אכן לאחר הצלחתו שם — מגרשים אותו הפלשתים "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד" (שם שם טז). ויצחק אבינו נסוג בהדרגתיות מכל ארץ פלשתים עד אזור באר-שבע, ושוב כורת ברית עם אבימלך.

בתקופת השופטים

מאורע שלם הנקשר סביב העיר עזה, אנו מוצאים אצל שמשון. בתחילה הולך הוא שמה לשכב אצל אשה זונה "תחילת קלקולו בעזה". וכשמנסים הפלשתים להרגו — עוקר הוא בחצי הלילה את שער העיר עם המזוזות, שמם על כתפיו ומעלה אותם להר חברון. ובסוף, לאחר שמצליחה דלילה לפתותו — "לוקה" הוא בעזה. "ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתיים ויהי טוחן בבית האסורים" (שופטים טז, כא).

אם-כן, גם שמשון הגיבור, זה שאין האויב יכול לו, לבסוף לוקה הוא בעזה. לא לחינם, כיוון הוא את פעולתו לעזה. רוצה הוא להוכיח — אף בזמן שאין ידם של ישראל תקיפה בארצו — כי יכול יכולים אנו להם, ואף במעוזם של פלישתים מסוגלים אנו להבקיע. אך לבסוף, כאמור, לוקה הוא שם. מת וממית פלשתים עמו.

בתקופת המלוכה

בתקופה זו אנו מוצאים פעמים רבות את הפלשתים. עם תחילת מלכות שאול — "בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל" (שמואל א יג, א). הוא מקים לו צבא: "ויבחר לו שאול שלשת אלפים מישראל. ויהיו עם שאול אלפיים במכמש ובהר בית אל, ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין". ומיד מתחיל החיכוך עם הפלשתים: "וַיִּדְּ יוֹנָתָן אֶת נָצִיב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעָה, וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וּשְׂאוֹל תִּקַּע בְּשׁוּפָר... וְכָל יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר — הִכָּה שְׂאוֹל אֶת נָצִיב פְּלִשְׁתִּים".

והפלשתים, מטילים חיתתם על העם:

וגם נבאש ישראל בפלשתים, ויצעקו העם אחר שאול הגלגל. ופלשתים נאספו להלחם עם ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים, ועם כחול אשר על שפת הים לרב ויעלו ויחנו במכמש קדמת בית און. ואיש ישראל ראו כי צר לו כי נגש העם, ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובבורות (שם ב, ו).

וכתב רש"י (דברי הימים א, יד ח):

לפי שהפלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד, כדכתיב בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים, וכן למעלה בפרשה זו (פסוק י): "ויראו כל איש ישראל אשר בעמק, כי נסו וכי מתו שאול ובניו, ויעזבו עריהם וינסו. ויבואו פלשתים וישבו בהם..."

שנים קשות היו אותן שנים. שנים של פחד וחרדה. עם היושב בארצו ומפחד וחרד – מתחבא מחמת המציק. וכך במשך הדורות, גם אם יש עליות ומורדות – באופן כללי, חזק מבצרם של הפלשתים. לעתים מתחבר הוא לשלטון כללי יותר בארץ, ולעתים מתכנס בתוך עצמו, אך מ"מ כמעט תמיד הוא מורגש כאיזו שהיא נקודה אשר קשה מאד לכבשה. כמין מבצר כוחני העומד כחומה בפנינו. קשים ועזים הם פלשתים לישראל.

ונשאלת אם-כן השאלה עתה ביתר תוקף: מהו ענין עזה שכה קשה לישראל עמה? מהו עניינם של הפלשתים שכה צר לישראל מהם?

פרק ב

תכונת הפלשתים — מניעת השלטון מישראל

כאשר מתבוננים לעומקם של הפרשיות בהן נזכרים הפלשתים, אנו מוצאים כי כוחם מתגלה ביתר-שאת, דוקא בזמן שמלכות ישראל הולכת ונבנית. וכך כותב הגר"א בפ' לתנ"ך (אדרת אליהו — חבקוק ג, יד; עפ"י השמטות הצנזור): ...ופלשתים הצרו לישראל במאד, ולא הניחו להם שום ממשלה ושלטון. כמ"ש וחרש לא ימצא וגו', והם אבות הלצים... ואמר (תהלים קח, י): "עלי פלשת אתרועע" — לפי שהם לוצצים ושמחים במפלת ישראל, כמ"ש בשמשון ושאול. ואמר "וירד מיעקב" — והוא נגד הפלשתים שמנעו שלטון וממשלה בישראל.

הפלשתים — לא התנגדו לישראל מתוך מטרה להחטיאם, להחלישם מבחינה רוחנית — כמואב בשעתם.

גם לא מתוך מטרה "הזקית" — גופנית או ממונית, הפועלת מתוך אינטרס של רכושנות ובקשת עוצמה.

מטרתם העיקרית — מניעת שילטון עם-ישראל על ארץ-ישראל. ועל-כן, כאשר מתגלים ניצנים של משהו שלטוני של עם-ישראל בארצו, התנגדותם הולכת וגוברת כי על-כן — עיקר המאבק, עיקר ההתנגדות בין ישראל לפלשתים — הוא על השלטון. האם יצליח עם-ישראל לשלוט בארץ הזו או לא.

כך בזמן שאול. שאול שזה עתה הומלך, מקים לו צבא. מה עשו הפלשתים? מנעו את אפשרות זיון הצבא בכלי נשק. "כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית". ורק לשאול ויונתן נשאר נשק "והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית בעד כל העם אשר את שאול ואת יונתן. ותמצא לשאול וליונתן בנר" (שמואל א יג, כב).

הצבא הוא הכלי המבטא את מרות המלך ושליטתו בארצו. ללא הצבא לא תורגש ריבונותו. ועל-כן דוקא את היכולת הצבאית רצו הפלשתים למנוע.

והפלשתים ממשיכים במאבקם, עד שמגיע אותו היום בו עולה דוד לירושלים. כאן כבר יש התעוררות רבתי. כשמגיע דוד לירושלים אוזרת ה"פלשתיות" את שארית כוחה. כאן חייב כל פלשתי (או תומך בדרך הפלשתים) להתעורר ולצאת למלחמה. מלחמה אחרונה ומכרעת עם מלכות דוד "וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל. ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד..." (שמואל ב ה, יז).

וכותב רש"י (דבה"י א יד, ח):

...באותן ז' שנים שמלך דוד בחברון לבד, לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון. כי אמרו מה לנו — שמא נציב או שר מנהו לדוד על חברון. אבל כשנמשח למלך על כל ישראל, אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד, שלא רצו שיהא מלך בישראל, אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם. ועזה העיר — היא המסמלת יותר מכל שאר הערים את מבצר הכח של פלשתים, או המתנגדים לשלטון ישראל, כשמה כן היא. עזה וסוררת ומסרבת לקבל את מרותם של ישראל. וכאילו מכריזה — אנחנו השולטים בארץ הזו.

ועל-כן, גם כאשר רוב הארץ נכבשת בידי ישראל, עדיין ישנם קשיים עם העיר עזה ויושביה הפלשתים.

ראינו א"כ את מטרותיהם של יושבי עזה, את כוונותיה של אותה ישות פלשתית.

ומעתה, יהיה עלינו להבין — מהו תפקידם האלוקי של פלשתים אלו. מדוע נראה לעתים כי ההצלחה דוקא מאירה להם פנים? מהו מקומם מבחינת ההשגחה האלוקית? (עד כמה ששכל אנוש יכול להשיג בזה).

פרק ג

"בעבור זאת העמדתך"

כיון שראינו שהמאבק הניטש בין ישראל לפלשתים, הוא המאבק על השלטון והקמת מלכות ישראל, צריכים אנו להבין תחילה מקצת מענייניה של מלכות ישראל. האם יש בה רק את שיש בכל עם ולשון השולט בארצו?

אין המדינה האושר היותר עליון של האדם — זה ניתן להיאמר במדינה הגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המוני האידאות, שהן עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה. ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידאלית, שחקוק בהויתה תוכן האידאלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ה' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ה' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול. (הראי"ה קוק, אורות עמ' ס; אוה"ק כרך ג' עמ' קצא).

הקמת מלכות ישראל נועדה להביא את הטוב האלוקי לעולם. משתתפת היא במגמת הבריאה להטיב לברואים, ויעודה הוא להעמיד את החיים האנושיים כולם שיהיו מוארים באור הצדק, המוסר והטוב האלוקי.

אמנם, מבחינים אנו בזה בשני שלבים: הראשון — המלחמות על הקמת המלכות. עם ישראל זקוק למקום גידולו הטבעי — ואת כל מקום גידולו דוקא — כדי להצליח להוציא לפועל את הטמון בו בכח. ומכיון שכאשר תצלח מלכותו יהיה בה מהפיכה לכל התרבות העולמית הנוהגת באותו זמן, צומחת התנגדות להקמת מלכות זו. כל עמי תבל נרעשים מכך.

בשלב זה נדרשת מאיתנו נחישות ומסירות אשר צריכה להתבטא אף במלחמות בפועל, כדי שתוכל לקום המלכות האמורה, בכל המקום המיועד לה.

השלב השני — עצם החיים ללא מלחמות. שלב זה הוא המצב בו חי עם-ישראל את חייו, כפי תנאי החיים המתאימים לו לפי טבעו, ועל ידי זה יבוא התיקון לעולם כולו. תיקון זה לא יעשה בכפיה, ב"ג'יהאד", אלא מתוך שעם-ישראל חי את חייו באופן טבעי, מעצמם "ירוצו" כל האומות אלינו כדי להידבק בספירה זו של חיים, ולהשתתף בגובה רוחני זה לעבודת ה'.

היוצא מדברינו, ששלב המאבקים והמלחמות הוא רק האמצעי כדי להגיע אל היעד. והיעד הוא אפשרות החיים של עם-ישראל בצורה הנורמאלית והטבעית לו. "והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב" אז — "והיה המקום אשר יבחר ה'..." — יהיה בית קדושה לעבודת ה', ומשם תצא אורה לכל העולם. בית-המקדש הוא נוי של עולם, ההופך עולם כעור לעולם נאה. או אז, ינהרו כל העמים לאותו מקום "ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

ולהבדיל, לעומת זאת, מהו ענינה של מלכות פלשתים — תוכן מהותי — אין. אין ערכים עליונים שישנה שאיפה לגלותם עלי אדמות, אלא רק דבר אחד: ההתנגדות לאחרים. וכמו שראינו לעיל — התנגדות לשלטון ישראל.

גם בלשון הכתוב, כבר בראשית הופעתם של הפלשתים, ניתן להבחין בשינוי בתיאור לידתם, מתיאור הולדת עמים אחרים.

וכך נאמר שם (בראשית י, ו-יד):

"ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. ובני כוש... וכוש ילד את נמרוד... ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים". שלא כמו אצל שאר המשפחות אשר "נולדו" למישהו, הפלשתים "יצאו" — שלא בדרך טבעית. ודורשים חז"ל שהיו מחליפים נשותיהם — מתוך בלבול נורא זה הם יוצאים. כאילו שבסדר הנורמלי אין להם מקום.

ומענין לראות, מה יעשו הפלשתים בשעות השיא שלהם. בשעת פריחתם הגדולה, עת גברו על אויביהם ואין מציק לה — מה יעשו בשעה שיניח להם מכל אויביהם?

"סרני פלשתים נאספו... ויהי כטוב ליבם... קראו לשמשון וישחק לנו... ויצחק לפניהם ויעמידו אותו בין העמודים... (שופטים טז, כה).

זהו מה שכותב הגר"א (שהובא לעיל) על תכונת ההתלוצצות שלהם. מכיון שאין שום ערך חיובי מהותי בתרבותם, על-כן אין דבר אחר לעשות לבד מן ההתלוצצות והשמחה לאידם של אחרים.

לעומת הגובה הרוחני העליון של ישראל כשהם במיטבם, לעומת התרוממות הרוח שאנו מוצאים ברגעיהם הגדולים, אנו מוצאים אצל הפלשתים תופעות ריקות מכל

תוכן, והן נובעות מכך, שתרבותם אכן בנויה רק על התנגדות לאחרים "שלא הניחו שלטון לישראל".

ומעתה, תפקידם מהו?

תורת ההכרחים

בכל דבר במציאות, אנו מוצאים תהליך של התפתחות. התפתחות זו הינה מוכרחת. כך ברא הקב"ה את עולמו — לכל בריה מלאך האומר לה גדל. כך הוא בכל רבדי המציאות השונים — בדברים הטבעיים ביותר, בצומח ובחי אין אפשרות לשום בריאה לעצור "באמצע" הדרך ולומר — אני, שנועדתי להגיע ליעד מסוים מסרב להגיע, ורוצה להיעצר בתחנה קודמת. ההתפתחות היא מוכרחת. אצל האדם, שהוא בעל רצון ובחירה — האופן הטבעי — האינסטינקטיבי, חלש יותר, וזאת מתוך מעלתו. כיון שהוא ברוא בצלם אלוהים, יכול הוא להשתמש בכוחו השכלי הרצוני, כדי להגיע אל יעדו.

אך פה אנו נפגשים עם ההכרח. נניח שאדם מיועד להגיע למדרגה מסוימת, והוא בכוחו השכלי אינו מעוניין להגיע לאותה מדרגה. האם יוכל הוא להיעצר ולא להגיע אל היעד המבוקש? לא! הוא אכן יגיע לאן שצריך הוא להגיע, אך יהיה זה בדרך של הכרח. יועמדו בפניו עניינים שונים ומשונים, דברים שיראו לו כעניינים פרטיים לכשעצמם, והם הם אלו ש"ידחפו" אותו קדימה, אל אותה נקודה מבוקשת.

יתכן שאותו אדם אף לא יהיה מודע לאותו תהליך העובר עליו, הוא יחשוב שברצונו רק להתגבר על מפריע מסוים, על דבר שלוחץ אותו בענין מה. אך באמת מה שמתרחש פה, הוא הדחיפה של אותו אדם אל המקום אליו הוא מיועד להגיע. והוא מבחינתו יאמר: אני, אין אני משנה את דעותיי, רק המציאות השתנתה...

מובן שישנו הבדל גדול האם הדרך אל היעד המבוקש הינה דרך של הכרח — מתוך חוסר ידיעה של מה שקורה, או שהיא באה מתוך הכרה שכלית ורצון חופשי, מתוך אידיאל וביקוש להגיע לרמה גבוהה יותר.

אם הדרך תלווה בדעת והכרה — הכל יהיה נעים יותר. אך מכל מקום, חשוב לדעת כי גם כאשר יש הכרחים מסויימים, גם אם לפעמים במבט פשוט, נראה כאילו הם מעכבים במשהו את הופעת המצב החדש, לאמיתו של דבר דוקא הם הם שמזרזים את בוא מכינים את הדרך אליו.

ובאמת, תופעה זו של הכרח המביא דבר טוב קיימת בכל תחומי החיים בעולם – תמיד תקדם הקליפה לפרי. לפני שיגיע המצב הבשל, אנו נפגש עם הדבר המר והקשה.

וגם מבחינה מוסרית — ה"רע" נברא מתוך מגמה שה"טוב" יכיר בכך שהוא רע וירחיק אותו, וזה ממלא אותו "רע" את תפקידו שלמענו נברא, ויכול הוא להסתלק מן העולם. תהליכים אלו נכונים באדם הפרטי וכך הוא גם בציבורים שלמים, בעמים וממלכות.

כשמלכות ישראל החלה לקום, בראשית יצירתה, קמו לה הכרחים שונים גם-כן, אשר למרות שבמבט פשטני נראו כמפריעים, לאמיתו של דבר — סייעו בהופעתה. הפלשתים — אשר במבט ראשון נראה כי הם הנם המפריעים הגדולים להקמת המלכות הזו (כפי שתואר לעיל), אלו אשר יוצרים את הרושם שכאילו כל ענין המלכות והשלטון בישראל מוטלים בספק — האם יכוונו כלל, האם יצליחו, דוקא הם הם אשר נועד להם התפקיד האלוקי לסייע בהופעת המלכות בישראל.

הם אלו שנבחרו להיות הכח הדוחף והמניע להופעתה. שכיון שיש כח שמאיים על השלטון, כיון שיש כח אשר טוען: "לא תקום מלכות", ויותר מזה — גורם למצב של חרדה ואימה בכל ישראל, זה עצמו הדבר שיגרום לבסוף להתעוררותם של אותם כוחות רדומים שצריכים לצאת אל הפועל. אותם כוחות שיאלצו לבסוף לממש את השלטון ולדחות את הכח המנוגד הזה.

נמצא, כי דוקא אלו הפלשתים — הם המזרזים את הופעת המלכות. וזהו תפקידם האלוקי.

הדבר בולט במיוחד בשני המצבים שנזכרו לעיל:

- בתחילת מלכות שאול — ניצבים הם במכמש ו"דוחפים" את כוחות שאול לצאת ולהילחם בכל עוז.

- ובנקודה האחרונה — עם בוא דוד לירושלים, שם כבר עומד להתגלות הבנין השלם של מלכות ישראל. ואז, הם נאספים מכל פינות עד שלבסוף מנוצחים הם על-ידי דוד.

מובן, שאם היו מנסים לפתור את "בעיית הפלשתים" בדרך אחרת, אם לא היו מוצאים את העוז ותעצומות הנפש ללחום כנגדם ולהקים בסופו של דבר את מלכות ישראל, אלא היו נכנעים לכוחם — לא היה מסתיים הענין בכך.

שהרי — כל מטרת בריאתם היא שתקום מלכות ישראל. שמחמת הפרעותיהם השונות נוכרח להקים בצורה הראויה את מלכות ישראל. וא"כ, כל נסיגה מהקמת המלכות תצדיק את המשך קיומם והמשך פעולותיהם המכריחות את הקמת המלכות. דוקא ע"י השגת המטרה שלה הם מתנגדים, דוקא ביסוס השלטון שאותו כביכול הם מנסים למנוע, דוקא זה מה שיגרום לבסוף לפתרון בעייתם.

זהו, אם-כן, מקור כוחם של הפלשתים, אשר מבצרם בעזה. זהו שורש עזותם – שבסופו של דבר תקום מלכות ישראל.

דוקא הם, דוקא אותם שנראים כמתנגדים הגדולים ביותר לענין זה, דוקא מי שזה פעלו בכל הדורות להתנגד למלכות ישראל, דוקא הם אלו אותם שנבראו כדי לסייע בהקמת המלכות.

ללא התוכן הזה, אין בהם מאומה. אין שום הצדקה לקיומם והם גם לא יתקיימו, בתור מסגרת לאומית הדורשת שלטון, שכן רק "בעבור זאת העמדתך".

פרק ד

רצועת עזה והבעיה הפלשתינית בימינו

דומה, כי הקשיים שעמדו לאבותינו במשך הדורות עם הפלשתים ועירם עזה, לא דעכו ואולי אף נוספו בדורנו שלנו.

רצועת עזה הפכה לסמל של "העם שנכבש" על ידינו, והיא לב ליבה של הבעיה הפלשתינאית בימינו. גם בקרב אנשים רבים האמונים על חזון שיבת ציון בתקופתנו, תופסת לה מקום התחושה — כי "עזה זה משהו אחר", ואולי באמת "לא צריך את עזה".

מהו, אם-כן, הפתרון האמוני לענין זה, לפי האמור לעיל? נראה שעכשיו התמונה מתבהרת. לא רק שאין זה מפתיע — מה שקורה בעזה, אלא שהדבר מתאים מאוד לדברים שנזכרו למעלה.

כשם שבתחילת הדרך של הקמת מלכות ישראל — קמו הפלשתים כחומה בצורה וניסו לעכב, וכפי שהתברר כל מטרת התנגדותם — מבחינת ההנהגה האלוקית את המציאות — היתה דוקא לסייע ולזרז, על-ידי הכרח התנגדותם — לבנין המלכות. כך גם בתקופתנו, עם חידוש הישוב היהודי בארץ לאחר אלפיים שנות גלות, במהלך הגאולה אשר בה — יד ה' היא זו אשר בונה ומשכללת את מלכות בית דוד כבראשונה, בדרך לתיקון עולם במלכות שדי — קמים להם מפריעים. קמים כאלו שנראים במבט ראשון כאילו עומדים הם לעצור את התהליך ולמוטטו ח"ו.

אך באמת אין זה כך. האמת היא שמטרתם הפנימית היא לדחוף אותנו קדימה. להוציא מאיתנו כוחות אשר נראה לפעמים כי רדומים הם. אם חלילה התעייפנו, אם כבר "די לנו במלחמות" ורוצים אנו "שלום עכשיו", רוצים שהכל יסתדר מיד ללא צורך בנחישות וגבורה עוד. אם כך הוא המצב — סימן הוא שאין האמונה שבנו מבוררת דיה. שאין אנו מבינים לאשורו את התפקיד אותו אנו אמורים למלא במקום זה.

ועל-כן באה התקוממות כזו, אשר לא ניתן להתגבר עליה אלא על-ידי עוז נפשי חסון, מלא אמונה בצדקת הדרך. עוז כזה אשר צומח דוקא כאשר קוראים את שם ה' על כל התהליך, ומכירים את שיש בו באמת: הופעת מלכות ה' בעולם. רק מתוך כך ניתן להתגבר על מצבים כאלו.

וכאשר תופיע אמונה כזו, אמונה אשר תביא גם את העשיה הנדרשת, אז תשיג אותה התנגדות את מטרתה, וממילא תוכל להיעלם.

שהרי, מי הם המפריעים של ימינו. מי הם אותם פלשתינאים הדורשים את ריבונותם בארץ הזו? עיון בתולדתם מגלה דמיון רב לפלשתים של ימי קדם. ויותר מזה, הם עצמם קרויים על שמם.

כשם שראינו שהפלשתים אינם אומה "מסודרת", אומה שעוברת סדרי יחוסין ככל עם ולשון אחרים, אלא רק "יצאו משם...", כך היושבים כאן היום. מה מקור יחוסם? לאיזו אומה הם משתייכים? השם "פלשתינאי" בא מאותו שם שנתן אדריאנוס קיסר – אדריינוס שחיק עצמות – לארץ-ישראל. אותו קיסר שהחריב את הארץ ושרפה כולה לאחר מרד בר-כוכבא. אותו שונא ישראל רצה לעקור כל זכר בארץ הזו ליושביה הוותיקים. את שם ירושלים היסב ל"אליה קפיטולינה", ואת שם הארץ כולה היסב ל"פלשתינה". וזאת על שם אותם שבטים שישבו כאן בעבר, אלו שיותר מכל סימלו את המאבק בשלטון ישראלי בארץ הזו. ומאז, מתוך ההשפעה הרומאית חדר שם זה לכל התרבות האירופאית. ובימינו, כשרוצים לקעקע את שלטון ישראל בארץ – נקרא הפלשתינאי לשאת את הדגל.

אין זה עם נבדל לעצמו. זהו אוסף אנשים אשר מאחד אותם דבר אחד: ההתנגדות לשלטון ישראל בארץ הזו. מתוך הגדרה זו צומחת ישותם הלאומית.

וממש כדברי הגר"א בפ' לתנ"ך. כשם שהיה בעבר – הפלשתים לא הניחו לנו שלטון בארץ, כך בעתיד – בזמנינו, רוצים הפלשתינאים למנוע את הקמת השלטון שלנו בארץ הזו. ועל זה נאמר "וירד מיעקב" שיכול נוכל להם.

אם יקום מישהו ויאמר שניתן להם כך וכך אדמות שנכבשו מהם ואז יפתר הענין, שנסלק את שלטוננו מהם ואז תבוא הרווחה, הרי שבטעות יסודו.

שכן כל סיבת קיומם כישות לאומית המתנגדת לשלטוננו, כל מטרת התנגדותם, היא לגרום לנו להקים בעוז ובאמונה את שלטוננו בארץ. וממילא אם את זה לא נעשה – הרי שסיבת קיומם תימשך, והתנגדותם לא תפסק.

והרי ראינו שהמצאותם פה היא כדי שאנו "נדחף" קדימה להקמת המלכות. לגרום לנו להוציא מנפשנו יותר ויותר עוז לאומי, יותר נחישות בצדקת הדרך, עד שיכולו רגלינו לעמוד בירושלים ולומר: לנו הארץ, הארץ כולה. מכאן, ורק מכאן, אנו יכולים

להוציא לפועל את כל הדברים הטובים אשר נמצאים בתרבותנו. כל אותם דברים אשר יביאו ברכה לעולם כולו, גם לאותם פלשתינאים עצמם. אם נלך בדרך אשר תנסה ל"יישב את הסכסוך" ללא הגעה לאותה תכלית הרצויה מאיתנו — הרי שתמשיך להיות סיבה להתנגדותם אלינו, והבעיה לא תיפתר.

רק כאשר נתמלא בנחישות אמת, בעוז וגבורה, נדע את שלנו ונעמוד עליו — אז תיפתר הבעיה בעז"ה. ולא בדרכים אחרות.

נראה אם-כן, כי הפתרון האמיתי לבעיה יהיה דוקא כשנעמוד בשערי עזה — בשערי זו העיר העזה, ומול יושביה הפלשתיים — פלשתינאים — וקבל עם ועולם — נכריז: מעזה אנו סוללים את הדרך לירושלים. מתוך עזה והכרחיה אנו מבינים את מטרת בואינו לארץ-ישראל. מתוך הקשיים הניצבים בפנינו במקום זה במיוחד, אנו מתעוררים להבין כי אכן אי-אפשר "לדכא עם אחר", אי-אפשר להשתלט על אוכלוסיה גדולה וכו', וכו', כל אותן טענות מוכרות, אם אין אנו מכירים מי אנחנו ומה תפקידנו בארץ הזו, ולשם מה הגענו לכאן, ואכן אנו מבינים! וזה הממלא אותנו עוז נדרש כדי לדרוש את שלנו בתוקף. דבר שיבוא בסופו של דבר ברכה לכל עמי תבל. ואז אז — גם לבבם הערל יכנע. שהרי זו מטרת בואם לעולם. כדי שאנו נגלה את אותם כוחות, שנוכרח להגיע למדרגה זו. וכאשר נגיע — הם ימלאו את תפקידם ויוכלו להסתלק. ישארו רק כפרטים — וכך באמת הם ראויים להיות — אך תביעתם הלאומית תיעלם.

דוקא דרך זו היא שתביא לפתרון הבעיה בדרך המוצלחת והאמיתית יותר. מתפללים אנו כי יש בדברים אלו כדי ל"המתיק" במעט את ה"הכרח". שנזכה לראות במהרה כיצד העם השוכן בציון משנה את הלך רוחו כלפי זו העיר וכלפי מה שהיא אמורה לבטא בעולם. ומתוך תעצומות נפש, מתוך קדושה וטהרה — נושא את שערי עזה על כתפיו, מעלם אל הר חברון, וככלב בשעתו אומר בקול גבורה "עלו נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה".

ומשם עולה הדרך עד ל"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", בב"א.

תוכנית חמש האצבעות של אריאל שרון*

בשנת תשמ"ח, הגעתי ללשכתו של אריאל שרון. הייתי אז בראשית מחקרי על ההתיישבות היהודית בחבל עזה, נושא שלא נחקר עד אז ביסודיות, ושרון היה אחד המרואיינים הראשונים שלי. הוא כיהן אז כשר התמ"ס בממשלת שמיר, והיה בדרך להנהיג את ה"חישוקאים", שלושת השרים (שרון, דוד לוי, מודעי) שביקשו לחשק את ראש-הממשלה יצחק שמיר מימין בגלל שהלה, שומו שמיים, היה מוכן לדון עם פלשתינים שאינם אנשי אש"ף על מימשל עצמי לפלשתינים. ביומני מצאתי את תאריך השיחה: י"א אייר תשמ"ח, 28.4.88. (שש עשרה שנה אח"כ בי"א אייר תשס"ד התקיים משאל מתפקדי הליכוד על תוכנית ההתנתקות של רה"מ אריאל שרון, ותוכנית זו נדחתה ברוב גדול). באותה שיחה שרון סיפר לי על יגאל אלון וישראל גלילי, מנהיגי אחדות-העבודה, אנשי הקיבוץ-המאוחד, שהיו שרים בכירים בממשלת ישראל: "בחודש יולי 1971 אירגנתי סיור של ועדת שרים לענייני התיישבות ברצועה. המסוק נחת על דיונת חול גבוהה, במקום בו קיים כיום היישוב נצרים. עמדתי שם וסקרתי בפניהם את "תוכנית האצבעות" — התוכנית שהגיתי להקמת גושי התיישבות ברצועה. כשתארתי איך תיראה ההתיישבות שם, ראיתי איך העיניים של אלון וגלילי נוצצות. היה להם ברק

* העיתונאי חגי הוברמן ("הצופה"), חוקר במשך שנים רבות את תולדות ההתיישבות היהודית בחבל עזה, מהתנ"ך עד ימינו. הוא פירסם מאמרים רבים על כך ובימים אלה הוא כותב ועורך ספר בנושא. לבקשתנו, הוא העביר לחוברת זו את הפרק העוסק בתולדות ההתיישבות היהודית בגוש קטיף לאחר מלחמת ששת הימים. ההליכים וההחלטות שהביאו בסיכומו של דבר להקמת גוש קטיף.

בעיניים כשהם שמעו את התוכנית. אלו היו אנשים רציניים, אנשי התיישבות אמיתיים".

יגאל אלון וישראל גלילי זכרונם לברכה אכן היו אנשי התיישבות אמיתיים. שניהם בוודאי לא היו מאמינים שכעבור 30 שנה, אותו אלון מהולל שחיסל את הטרור בעזה ודיבר בלהט על תוכניות ההתיישבות ברצועה, יורה מלשכת ראש-הממשלה על הכנת תוכניות לעקירתם, תוצאת כשלונו בהדברת הטרור כמנהיג המדינה.

אלון וגלילי לא היו אנשי ארץ-ישראל השלמה במובן הליכודניקי של המונח. בתפיסתם הפוליטית לא בכל מקום היה נחוץ להתיישב, ולא כל שטח מארץ-ישראל היה חייב להישאר בריבונותנו. אבל כאנשי התיישבות אמיתיים היה ברור להם שהתיישבות קיימת אסור לעקור בשום פנים ואופן. (יגאל אלון הצביע בכנסת נגד עקירת יישובי ימית, מהלך ששרון ביצע). בי"א אייר תשכ"ח, 9.5.68, בדיוק 20 שנה לפני ששרון סיפר לי על הברק בעיניו של יגאל אלון, הציע אלון לממשלה להקים שני ישובים "בין במתכונת היאחזויות נח"ל ובין במתכונת ישובים אזרחיים בין רפיח לבין העיר עזה". בדברי ההסבר נאמר: "קיימות משבצות קרקע אשר בהכשרה לא יקרה ניתן להכשירן. להתיישבויות אלו חשיבות עליונה לעתיד המדינה של הרצועה על ידי כך שהן מפצלות את הרצועה דרומה מהעיר עזה. כמו-כן, קיימת חשיבות ביטחונית רבה לנוכחות יהודית בליבה של עזה". הצעתו לא התקבלה.

תשובה ציונית לטרור

ההתיישבות בגוש-קטיף, כיום קשה להאמין בכך, קמה כתשובה ציונית לטרור. ומי שהגה אותה ככזו היה — אריק שרון. זו אולי הטרגדיה הנוראה של ההתיישבות ברצועה, שהאיום הגדול ביותר על עתידה מאז כינונה בא מהאיש שהגה וייסד אותה. שרון, מן הסתם, לא באמת מאמין לעצמו כי "הישיבה בעזה מכבידה על ישראל ביטחונית. זהו נטל כבד וחיכוך בלתי פוסק" כפי שהסביר את תוכניתו, וכי "בראייה לאורך שנים לא יהיה נכון לקיים התיישבות יהודית בעזה". הרי רק לפני שנה, כששרון עסק במלאכת הרכבת ממשלתו השניה, הוא נפגש עם מנהיג העבודה דאז, ח"כ עמרם מצנע. "נצטרף לממשלתך אם תסכים לפנות את נצרים" — אמר מצנע לשרון, וראש-הממשלה הגיב: "את נצרים לא אפנה. יש לה חשיבות ביטחונית רבה". וכאן הוסיף את המשפט הכל כך מפורסם: "דין נצרים כדין נגבה ותל-אביב". מפלגת העבודה לא הצטרפה לקואליציה. נצרים המשיכה לגדול ולהתפתח.

זו היתה התפיסה האסטרטגית של ההתיישבות ברצועה, כפי שרשמתי ישירות מפיו של שרון לפני 16 שנה:

בין השנים 1968-70 חלה עליה חמורה ומדאיגה בהיקף פעולות הטרור ברצועת עזה. בשנת 1970 נרשמו ברצועה כ-500 פיגועים בהם נרצחו 18 יהודים.

בתחילת שנת 1971 חל מפנה בלוחמה של צה"ל בטרור הפלשתיני ברצועה. היה זה לאחר האירוע הטרורי בה' טבת תשל"א, (2/1/71), כאשר מחבל הטיל רימון יד לעבר רכב ישראלי בו נסעה משפחה ישראלית — משפחת ארזי — במבואות הצפוניים של עזה. שני הילדים שישבו מאחור נהרגו. אמם נפצעה קשה.

הפגיעה במשפחה התמימה ובעיקר בילדים הרכים עוררה רגשי נקמה עזים, שלא ירדו מעל סדר היום בקרב הציבור הישראלי במשך ימים רבים. הפעם היה ברור לכל, שאי-אפשר עוד להמשיך. פיקוד הדרום, בפיקודו של שרון, יצא למלחמת חורמה בטרור - וניצח אותו. באמצעות הרבה תעוזה ויוזמה ודמיון הצליחו כוחות צה"ל לחסל את פעילות אירגוני הטרור ברצועה, ולאפשר קיום של חיים נורמליים ככל האפשר לערביי הרצועה שלא נטלו חלק בטרור.

הניצחון הצבאי, אשר למרבה הטעות זוכרים אותו כאילו היה היחיד, היה רק שלב אחד מתוך שלושה שלבים, אותם ראה שרון, על פי עדותו, כהכרחיים לחיסול הטרור. השניים האחרים היו תנופת התיישבות רחבה, ושיקום מחנות הפליטים, זאת — הסביר שרון — כדי שישראל תוכיח שליבה אינו ערל לסיבלם של הפליטים הפלשתינים וכי היא רצינית ברצועה לפתור את הבעיה.

המהלך הזה נכשל. ממשלת ישראל בהנהגת גולדה מאיר ז"ל הקימה שכונה חדשה באל-עריש שבצפון סיני, בה יושבו 5000 פליטים ממחנה ג'בליה בעזה, אולם תושבי אל-עריש דחו את אחיהם הפלשתינים, ובסופו של דבר חזרו כולם לרצועה.

המהלך השלישי, המרכזי, היה ביצועה של תוכנית התיישבות מקפת ברצועה ובצפון סיני. שרון כינה אותה "תוכנית האצבעות", כי היא דמתה להכנסת חמש "אצבעות" יהודיות לתוך הרצועה, תחילה כהיאחזויות נח"ל ובהמשך כיישובים אזרחיים, במגמה לשבור את רצף ההתיישבות הערבי לאורך החוף. מהלך כזה, הסביר שרון כבר אז, נועד להגביר את הנוכחות היהודית האזרחית, שתגרור אחריה גם נוכחות ביטחונית-צבאית כדי לאבטח את היישובים האלו.

האצבע הראשונה היתה הקמת גוש התיישבות בצפון רצועת-עזה, שם הוקמו לימים היישובים אלי-סיני וניסנית. הוא נועד למתוח את ההתיישבות היהודית שמדרום לאשקלון עד לפרברי בית-חנון ועזה.

האצבע השניה איזור נצרים. גוש זה, שבפועל הוקם בו יישוב אחד בלבד מתוך שלושה מתוכננים, נועד לחצוץ את רצף היישובים הערבים בין עזה לדיר-אל-בלאח. האצבע השלישית היתה גוש יישובים שנועד לחצוץ בין דיר אל-בלאח וחאן-יונס.

כיום ניצבים שם הישובים קטיף נצר-חזני וגני-טל, שאליהם מצטרפת גם כפר-דרום. האצבע הרביעית היתה גוש ישובים שנועד לחצוץ בין חאן-יונס ורפיח. כאן הוקמו לימים היישובים גן-אור, גדיד, בדולח, בני-עצמון, מורג פאת-שדה ורפיח-ים. בדיוק באמצע הדרך בין שני ישובים אלו הוקם אחרי פינוי סיני מרכז אזורי גדול נוה-דקלים, המאחד את שני גושי ההתיישבות הללו לגוש יישובים גדול אחד, הוא גוש-קטיף. האצבע החמישית — שנקטעה — היתה פיתחת רפיח, חבל-ימית, שנועדה ליצור חיץ התיישבותי בין רצועת-עזה וצפון סיני.

הוכח במלחמה הנוכחית

עד כאן ההסברים שרשמתי מפיו של שרון עצמו. שרון הגה את התוכנית, אולם לא הספיק לממש אותה. בתחילת חודש מאי 1972 עברה רצועת עזה לתקופה של עשר שנים מפיקוד הדרום לפיקוד המרכז. את חסותו על האיזור, שכעת כבר היה שקט ורגוע מבחינה ביטחונית, פרש אלוף פיקוד המרכז רחבעם זאבי, שהיה נלהב לא פחות מאלוף פיקוד הדרום אריאל שרון לכוון התיישבות רחבה בחבל עזה, והחל מיד לפעול להקמתן של היאחזויות נח"ל בעלות בסיס כלכלי עצמאי, אותן ניתן יהיה להפוך בעתיד לישוב אזרחי. ההיאחזויות הראשונות שהקים גנדי ז"ל בשנת 1972 היו נצרים ומורג, שהצטרפו להיאחזות הוותיקה יותר כפר-דרום שחודשה כבר בשנת 1970. כמה אירוני הוא שעוד לפני שנודעה תוכניתו של שרון לעקירת כל יישובי גוש-קטיף, הוא הציע למועצת יש"ע באמצעות אביגדור יצחקי "להסתפק" בעקירת שלושה יישובים "בלבד" — נצרים, כפר-דרום, ומורג.

בסופו של דבר זכה שרון לאזרח חלק גדול מאותן היאחזויות, בהיותו שר-חקלאות ויו"ר ועדת שרים להתיישבות בממשלת בגין הראשונה, בסוף שנות השבעים. חשיבות התפיסה האסטרטגית של שרון, של שבירת הרצף הערבי באצבעות יהודיות, הוכחה שוב ושוב בשלוש השנים האחרונות. בכל פעם שצה"ל קיבל פקודה לבתר את רצועת עזה כדי להקשות על ניווד אמצעי לחימה כמו פגזי מרגמה או רקטות קסאם, הוא ניצל את ה"מסדרונות" ליישובים היהודיים — ציר קרני-נצרים ("האצבע השנייה") וכביש כיסופים-גוש-קטיף ("האצבע השלישית"). אין מי שחולק על כך שאלמלא היו יישובים אזרחיים במקומות אלו, גם צה"ל לא היה יושב בהן, וחופש התנועה של המחבלים היה מורגש היטב בכמות המרגמות ורקטות הקסאם שהיו יורדים כגשם משמיים על כל יישובי הנגב המערבי.

התיישבות שכולה ממלכתית

להסברים של שרון יש צורך להוסיף עוד תיאור היסטורי, להבנת הרקע להקמת ההתיישבות היהודית ברצועה.

בשונה להתיישבות ביהודה ושומרון, שקמה בזכות יוזמה פרטית של אנשים פשוטים, ההתיישבות בחבל עזה היתה ממלכתית מראשיתה. הטיעון שמדינת ישראל "נגררה" אחרי קומץ מתנחלים יכול להיות מתאים בדוחק לגבי יישובי יו"ש וגם שם זה חלק קטן מהאמת), אבל אין לו שום שייכות להתיישבות ברצועה. אם ביו"ש אנו מוצאים את היוזמה הפרטית בכל אחד מצמתי ההכרעה המרכזיים (בני כפר-עציון שביקשו לחזור לביתם, גרעין אלון-מורה שפרץ את ההתיישבות בשומרון, הגרעין שהקים את מחנה העבודה עופרה, גרעין מערב השומרון שפרץ את הדרך באלקנה להתיישבות המאסיבית במערב השומרון ועוד) בחבל עזה היוזמה היתה כולה בידי ממשלת ישראל. (למעט חריגים קטנים, כמו אלי-סיני שהיה יוזמה של מפוני ימית).

בשנים הראשונות אחרי מלחמת ששת הימים, לא היתה לממשלה בראשותו של לוי אשכול ז"ל תפיסה מגובשת לגבי עתיד יש"ע סיני והגולן. אבל אחד השרים הראשונים שהתעשת והחל מגבש הצעה בנושא היה יגאל אלון. אלון — שכיהן בתפקיד זוטרי לכאורה של שר-עבודה אבל כיהן גם כסגן ראש-הממשלה ובכוח אישיותו נחשב לבכיר במפלגה — גיבש תוכנית שתיוודע מכאן ולהבא בשם "תוכנית אלון", שדיברה על היאחזות לאורך בקעת-הירדן, בגוש-עציון בירושלים ובחבל עזה, ולעומת זאת מאפשרת החזרת האיזורים המאוכלסים על גב ההר. (שר-הבטחון משה דיין, לעומתו, גיבש הצעה משלו שדיברה על חמש "מובלעות" יהודיות על גב ההר ביהודה ושומרון). מפלגת העבודה, מבלי שתקיים דיון רשמי באיזו מן התוכניות, אימצה באורח מעשי דווקא את תוכניתו של יגאל אלון.

התוכנית עצמה הוגשה לממשלה ביום ה' תמוז תשכ"ז, 13/7/67, בצורת מסמך תחת הכותרת "עתיד השטחים ודרכי הטיפול בפליטים". לא נביא כאן את כל המסמך מפאת אורכו, אולם נציין כי בסעיף 7 נכתב כך: "רצועת עזה תהיה חלק בלתי נפרד מישראל על תושביה הקבועים. חיבורה הרשמי לישראל יהיה רק לאחר שפליטי הרצועה ישוקמו מחוצה לה, עד אז יהיה לרצועה מעמד של איזור כיבוש".

ההתיישבות ברצועה פנימה התאחזה לעומת חבלי הארץ האחרים, לרבות פיתחת רפיח, האיזור שיכונה לימים חבל-ימית. שנה אחרי מלחמת ששת-הימים כבר עמדו על מכונם היאחזויות נח"ל ברמת-הגולן ובבקעת הירדן. חודש הישוב היהודי בגוש-עציון וחודש הישוב היהודי בחברון (הגם שהדבר נעשה תוך כפיה על הממשלה). רק בחבל עזה עדיין לא הוקם אף לא ישוב אחד, גם לא במתכונת של היאחזות נח"ל.

נקודה חשובה בהיסטוריה של המקום: למרות שרצועת עזה הינה אחד האיזורים הצפופים מבחינת אוכלוסין — בעולם כולו! — אף על פי כן נשארו שם עתודות שטח לא מבוטלות בלתי מנוצלות, ירושת המדיניות המצרית ששלטה ברצועה 19 שנה. למרות הצפיפות הרבה שהיתה במחנות הפליטים וביושבים האחרים ברצועה השאירו המצרים עתודות שטח לא מבוטלות בשליטה ממשלתית, כאדמות מדינה בבעלות הממשלה. ישנם בוודאי הסברים רבים לגבי כוונות המצרים בכך, אבל משהוחל בתכנון ההתיישבות היהודית בחבל עזה נוצלה עובדה זו למדיניות מושכלת ביצירת עובדות התיישבותיות. סקרי קרקע שביצעה המחלקה להתיישבות של ההסתדרות הציונית (ובכל הקשור ליושבים מעבר לקו-הירוק הטיפול נמצא בידי ההסתדרות-הציונית ולא בידי הסוכנות-היהודית) הראו כי קיימות עתודות קרקע בארבעה מקומות ברצועה: ליד מחנה נוציראת, ליד תל-קטיפה, באיזור חאן-יונס ובאיזור רפיח.

בספרו של יחיאל אדמוני "עשור של שיקול דעת" מובאים פרטים רבים על הדיונים הממשלתיים בממשלת גולדה מאיר ז"ל, בנושא הקמת ההתיישבות היהודית ברצועה:

בל' סיון תשכ"ט, 16/6/69, שלח מתאם הפעולות ביש"ע תא"ל שלמה גזית מכתב אל מזכיר הממשלה, ובו הוא מפנה את תשומת ליבה של הממשלה לעובדה, כי בעת דיון במטכ"ל הציע מושל הרצועה באותם ימים תא"ל מרדכי גור (לימים רמטכ"ל צה"ל ושר בממשלה): "לבחון את הקמתן של מספר נקודות ישוב במרכז הרצועה, בעיקר באיזור נוציראת".

גם יגאל אלון המשיך להאיץ במוסדות. בכ"ט תמוז תשכ"ט, 15/7/69, הוא ביקש משר החקלאות דאז חיים גבתי חוות דעת בקשר "להקמת התנחלות בשתי המשבצות ברצועת עזה". יומיים לאחר-מכן הוא פונה למחלקה להתיישבות ומבקש "לאתר שתי משבצות קרקע ליושבים ברצועה". שתי משבצות הקרקע אותרו באיזור אבו-מדיאן לא הרחק ממחנה הפליטים נוציראת, (שם יקום לימים הישוב נצרים, ועל כך עוד יתואר בהרחבה בהמשך), ובאיזור סמיירי, לא הרחק מתל-קטיפה (שם יקום לימים הישוב קטיף). תשובתו של שר-החקלאות חיים גבתי, מה"יונים" בממשלה, לא אחרה לבוא באמצעות מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית: "בקשר להקמת היאחזויות באיזור אבו-מדיאן והיאחזות שניה באיזור סמיירי" — כתב גזית למזכיר הממשלה בי"ז אב תשכ"ט, 1/8/69 — "שר החקלאות אינו מוכן לאשר הקמת התיישבות חקלאית באיזור זה, כל עוד לא הובטחה האפשרות לספק מים בכמויות הדרושות". בהמשך ציין כי "אין הוא שולל הקמת היאחזויות צבאיות על שטחי קרקע מוגבלים". ועוד כתב המתאם: "בשל ההתפתחויות הבטחוניות האחרונות רואים במערכת

הבטחון עניין רב בהקמת שתי היאחזויות בהקדם האפשרי בשל המשמעות המדינית שעשויה להיות לצעד כזה על תושבי הרצועה".

"ההתפתחויות הבטחוניות האחרונות" עליהן כתב גזית התייחסו לגל הטרור הגובר ברצועת עזה באותן שנים. לגל טרור זה עתידה להיות השפעה רבה על מגמות ההתיישבות בחבל עזה בתחילת שנות השבעים, כמו אותה תוכנית "חמש האצבעות" שפורטה לעיל.

עוד שינוי — אירגוני אבל חשוב — נעשה באותה עת: בחודש ינואר 1970 מונתה רשמית "ועדת שרים לענייני התיישבות". כיושב ראש הוועדה התמנה יגאל אלון, והוא שימש בתפקיד זה חודשים ספורים, עד שהוחלף במאי 1970 על ידי השר ישראל גלילי. מאז נשאה הוועדה את השם "הוועדה הבינומסדית להתיישבות". בוועדה זו השתתפו שרי ממשלה ונציגי הסוכנות וההסתדרות הציונית. בדיוניה השתתפו כיועצים ומומחים נציגי המחלקה להתיישבות, חטיבת ההתיישבות של ההסתדרות הציונית, ונציגי הממשל הצבאי שהיו בו זמנית נציגי משרד הבטחון.

חודש אחרי הקמתה, ב"ח אדר א' תש"ל, 24/2/70, קיימה ועדת השרים לענייני התיישבות דיון בנושא ההתיישבות בחבל עזה. על הפרק עמדה ההצעה להקים שתי היאחזויות נח"ל: באבו-מדיאן וליד חאן-יונס. יגאל אלון תמך בהצעה. שר החקלאות חיים גבתי שלל אותה והסביר: "ההצעה נראית בעיני פרובלמטית. יש שם דיונות, שאינן דומות לאלה של סביבות אל-עריש ונח"ל דיקלה. הבעיה השניה היא בעיית המים. יש ברצועה שאיבת יתר בממדים גדולים. צריך יהיה לשאוב מאותו אקוויפר עוד 2-3 מיליון מ"ק/שנה מתוך ידיעה מראש, שבעוד כמה שנים נצטרך להביא לשם מים מהצפון (כלומר מישראל). אלמלא בעיות ביטחוניות קשות בתוך הרצועה, לא צריך היה להעלות על הדעת להקים את שני הישובים. יכול להיות שיצטרפו להקים שם היאחזויות של נח"ל בידיעה מראש שזו תהיה היאחזות לשנים רבות".

גם מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית שלל את ההצעה. בעוד אלוף פיקוד הדרום אריאל שרון ראה בהתיישבות אחד הפתרונות לבעיית הטרור, היו בתוך הצבא שחלקו על דעתו. וכך אמר גזית: "השיקול הוא בהחלט לא ביטחוני. מבחינה ביטחונית זו קטסטרופה להכניס את שני הישובים הללו ללב הרצועה. בשיקול מדיני-בטחוני צריך לתת מכת חשמל לרצועה ולהראות להם היכן אנו ואיפה הם. אנו מייחסים לכך חשיבות ממדרגה ראשונה". הוועדה התפזרה ללא החלטה.

"אם חברון כן — למה לא עזה?"

חודשים ספורים לאחר מכן, בכ"ז אייר תש"ל, 2/6/70, שוב התקיים דיון בנושא

באותה ועדה, הפעם כבר בשמה החדש "הועדה הבינמוסדית להתיישבות". נביא כאן חלק מדברי המשתתפים כפי שנאמרו, זאת מפאת חשיבות הדיון.

אומר יעקב אייגס, מנהל חבל הנגב במחלקה להתיישבות: "נתבקשנו על ידי צה"ל לבדוק את האפשרויות להקים היאחזות בשטחים שמדרום לעזה, באבו-מדיאן. מצויות במקום דיונות חול עם כתמים של אדמה טובה יותר. אספקת מים אפשרית מאקויפר הרצועה ממנו שואבים ערבים 70 מליון מ"ק/שנה. מתחדשים מדי שנה 30 מליון מ"ק/שנה בלבד, כלומר מדי שנה נוצר גרעין הידרולוגי של 40 מליון מ"ק. הדבר חשוב משום שהאמור הוא בהתיישבות ביטחונית שתעסוקתה חקלאית..."

מושל רצועת עזה תא"ל מנחם אבירם הציע להעמיד לרשות ההיאחזויות שטחי פרדס ליד בית-חנן שבצפון הרצועה. לשם השלמת המשבצת הקרקעית הציע ש"יש להקצות קרקע במרכז הנגב או בגבול הרצועה". מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית, איתן בדעתו, הטעים כי: "שתי ההיאחזויות לא באות לפתור בעיה ביטחונית, אלא כמעט ליצור בעיה כזו. הסיבה שאנו מחייבים הקמת הישובים היא פוליטית-פסיכולוגית ובראש וראשונה — פוליטית. אנחנו טוענים כבר שלוש שנים, שעזה לא תחזור להיות תחת שלטון מצרי, אך כמעט לא עשינו דבר כדי לבסס את האמירה הזו. מבחינה זו היאחזות אחת ברצועה יש לה משקל של הרבה אמירות... אנחנו צריכים ליצור אלמנט מקומי (ערבי), שיהיה לו רצון כן להשתלבות בישראל".

כאשר נטל שר החקלאות חיים גבתי את רשות הדיבור הוא אמר: "הסכמתי לקיום הדיון, אבל התוכנית איננה נראית לי. שמעתי מפי אנשי הביטחון דעה שונה מזו של גזית. אלו טענו, שחשיבות ההיאחזות היא ביטחונית ולא פוליטית. אריאל שרון ממליץ על ההיאחזות מתוך התלהבות בנימוק, שהדבר דרוש מבחינה ביטחונית וגם כדי להתחיל לגמול את ערביי רצועת עזה מן האשליה, שאנו עתידים לצאת משם".

השר חיים לנדאו, איש גח"ל (ולימים אחד ממרכיבי הליכוד, ואביו של השר דהיים עוזי לנדאו) חלק על דעת עמיתו שר-החקלאות ואמר: "השיקול המדיני הוא הקובע. דרושים יהודים ברצועה. ההצעה שהובאה איננה טובה. מציע להתבסס על תעשיית חלקים, רכיבים לתעשיות שונות... אומרים שהסיכויים לקידוחי-נפט טובים מאד. ברגע שהערבים יבינו שאנחנו כאן, תתחיל (בינינו לבינם) מערכת קומניקציה שונה לחלוטין, יתעוררו קשיים ראשוניים ואחרי זה תרד העקומה (של פיגועים) בצורה תלולה. חייב להימצא פתרון לנוכחותנו ברצועה".

רענן וייץ (יו"ר המחלקה להתיישבות): "יש לחזק את פיתחת רפיח. נחיש את הקמתו של גוש ישובי קבע לשם השגת אותה מטרה. גוף התיישבותי מרשים כבר חוצץ בין הרצועה לבין סיני. יכול להיות שצריך לכלול בגוש זה גם את החלק הדרומי של

הרצועה שהוא מקסים מבחינת הנוף (חוץ הים, למשל). פרנסתם של ישובי דרום הרצועה תהיה על תעשייה וקייט. הצבא צריך לפתוח כביש מיוחד שלא יעבור דרך דיר-אל-בלאח ויבודד רצועת חוף די גדולה כך שהמחבלים לא יוכלו להיכנס לתוכה". משה נצר, ראש אגף הנוער והנח"ל במשרד הבטחון, שהכיר מעבודתו את הלוח הרוח אצל הגרעינים המיועדים להתיישבות, הבהיר: "כל גרעין קיבוצי בעל ערך יראה את ההתיישבות ברצועת עזה בסדר עדיפות נמוך אם בכלל. לכל הדעות, הנח"ל במתכונתו הרגילה אינו מתאים להתיישב באיזור". (במאמר מוסגר ייאמר כאן, כי נצר טעה בתחושתו. גרעיני הנח"ל השתלבו בצורה מופלאה בהקמת ההיאחזויות במקום. לימים, משתקום נצרים, תעוטנה עליה כל תנועות ההתיישבות — כולל השומר-הצעיר!! — כמוצאות שלל רב, ואף "תתכשנה" על החזקתה — ח.ה.).

את ההפתעה הגדולה ביותר השמיע בדיון שר-החקלאות דאז חיים גבתי (שהיה כאמור "יונה צחורה" בתפיסתו הפוליטית) גבתי הציע להקים **שכונה יהודית בפאתי העיר עזה**. "הממשלה החליטה שהיא מיישבת 250 משפחות בחברון" — אמר גבתי באותו דיון — "היא מקימה שם שכונה ותדאג למקורות תעסוקה בשבילם. מדוע אי אפשר לעשות דבר כזה ליד עזה? (ואני מדגיש) לא בחאן-יונס ולא ברפיח, אלא בעזה? האפשרות ליצור שם מקום ל-250 משפחות קלה יותר מאשר בחברון". אלא שגבתי לא היה איתן בהתמדתו לעמוד על רעיונותיו וההצעה להקים שכונה יהודית בפרברי עזה נגוזתה.

את הדיון סיכם יו"ר הוועדה ישראל גלילי: "נשמעו השגות על התוכנית להקמת היאחזויות חקלאיות. נקים צוות שיבחן מחדש הצעות לאיכלוס החבל מבלי שאנו כובלים אותו בענין ההצעה להקמת שכונה ליד עזה, ומבלי שאנו פותרים אותו מלשון ולדון גם על אפשרויות חקלאיות".

רק כעבור כשלושה חודשים, בי"ב אלול תשכ"ט, 13 בספטמבר 1970, החליטה הממשלה על הקמת שתי היאחזויות-נח"ל ברצועה: הראשונה באבו-מדיאן שתקבל את השם נצרים, והשניה — לחדש את ההתיישבות בכפר-דרום.

היאחזות נצרים נאלצה להמתין עוד כשנתיים עד שתעלה על הקרקע. חידוש ההתיישבות בכפר-דרום בוצע שבועות ספורים אחרי ההחלטה, בתאריך היסטורי: י"א תשרי תשל"א, למחרת יום-הכיפורים, בדיוק 24 שנה לעלייה הראשונה לכפר-דרום במסגרת עליית 11 הנקודות לנגב. איש לא כפר בתחושה שהקמת כפר-דרום מחדש מהווה "השבת העטרה ליושנה", שכן לכפר-דרום היתה היסטוריה עשירה בדברי ימי הציונות, כחלק מהשילוב של התיישבות ובטחון.

נצרים — ראשונה לתוכנית האצבעות

חלפה עוד שנה. בכ"ג תשרי תשל"ב, 12/10/71, התכנסה הוועדה הבינמוסדית להתיישבות. על הפרק עמדה שאלת הכנת תקציב ההתיישבות לשנים 1972/3, והדיון הפך מטבע הדברים לדיון מקיף על ההתיישבות בכלל. מתאם הפעולות שלמה גזית, הסביר כי "גורמי בטחון" העדיפו להקדים דווקא את הקמת נצרים "בגלל מיקומה בין העיר עזה לשני מחנות הפליטים הגדולים שאטי מזה וג'בליה מזה. אבו-מדיאן צריך היה לסגור את התרחבות עזה דרומה, להשיג ניתוק בין עזה לבין דרום הרצועה. עצם הנוכחות במקום היא אמצעי פיקוח ביטחוני". גזית הציג בעצם את סיכום הדיון שהתקיים בלשכתו שלושה שבועות לפני-כן, בא' חוהמ"ס תשל"ב 5/10/71, בו הוחלט על הקמת מאחז צבאי על אדמת אבו-מדיאן שיאויש על-ידי סיירת נח"ל הבקעה שתועבר מבקעת-הירדן לרצועת עזה.

חשוב לציין כי בין חברי הממשלה הממשלה דאז, ממשלת גולדה מאיר בהרכב "המערך", המפד"ל והליברלים-העצמאיים (גח"ל פרשה מהממשלה כשנה לפני-כן) שררה תמימות דעים בקשר להתיישבות בחבל עזה. אפילו "יונה" מובהקת כמשה קול ושר התיירות, ליברלים-עצמאיים) אמר בדיון הנ"ל בוועדה הבינמוסדית להתיישבות: "אמנם אין החלטה רשמית של ממשלת ישראל בקשר לסיפוחה של רצועת עזה, אך למעשה, כל המפלגות בדעה שהרצועה צריכה להיות חלק של מדינת ישראל, מה עוד, שהיא נמצאת בתחומי הגבול הבינלאומי. לאור ההודעה האחרונה של סאדאת, שיש בה נסיגה מעמדה מצרית קודמת, אני מחשיב מאוד את התבססותנו ברצועה, לבל נותר ספקות: רגיעת הרצועה נקבעת על ידי מה שחושבים הערבים על המשך האיחזותנו בה". בהמשך אותה ישיבה הוא התעניין, אם יש סיכויים "לאחר עוד שטחים ברצועה גם מבחינת קרקע גם מבחינת מים, לא רצוי שהישובים יישארו שם מבודדים".

והשר נתן פלד ממפ"ם (אז חלק מ"המערך" שכלל את מפלגת העבודה) אומר באותו דיון: "הנושא של הקמת האיחזויות ביטחוניות ברצועת עזה אינו מוטל בספק, כשם שאינו מוטל בספק במקומות אחרים. הקמת ישובי קבע מעורר בעיות של עיתוי ושיקולים אחרים". על כך השיב גלילי, שהוא מקוה שפלד "יצטרף להצעה להקים האיחזות קבע בחאן יונס (הכוונה היתה לנח"ל מורג שעמדה אז על הפרק — ח.ה.) בשים לב לכך, שכל הסיעות המהוות את ממשלת ישראל שותפות להכרה שרצועת עזה איננה צריכה להיות מחוץ לתחומה של מדינת ישראל".

נציג המפד"ל, משה קרונה, העיר הערה שהשתמע ממנה כאילו מדובר על "ישוב גדול באבו מדיאן (נצרים)", כעל עובדה. גלילי השיב לו, "שטרם החלטנו על כך" והוסיף: "להחלטה על הקמת האיחזויות בסמיירי (קטיף) וחאן יונס (מורג) יש אופי של המלצה

בעלת משמעות מדינית, ויש לה אופי של החלטה בעלת משמעות תקציבית. אם יהיה עליה ערעור בממשלה היא לא תמומש".

איש בממשלה לא עירער על כך, וגילי סיכם כך את הדיון: "אין לשר החקלאות (גבתי) כל ערעור, או ספק מדיני, לגבי ההתיישבות שלנו ברצועה בכלל, ובמיוחד בסמיירי (קטיף). יש לנו ספקות אם הדברים בשלים להחלטה ולהכללה במסגרת התקציב לשנת 1972/3 מאחר ואנו בשלבים ראשוניים של גישוש והכשרת קרקע". גבתי מיהר והבהיר את עצמו: "נתחיל באבו-מדיאן, ואם נגיע למסקנה שאפשר (להתיישב במקום) נביא להחלטה את ענין סמיירי".

האישור להקמת נצרים ניתן. בבוקר חג הפורים תשל"ב, 29/2/72, עלו לנקודה החדשה שני גרעיני נח"ל של תנועת החירות. הישוב הראשון (והיחיד בסופו של דבר) ב"אצבע השניה" היה לעובדה מוגמרת. זמן קצר אחר-כך עלתה גם היאחזות מורג (ב"אצבע הרביעית"). שלוש היאחזויות היו אם כן ברצועת עזה בסוף שנת 1972, כולל היאחזות הוותיקה שחידשה את הישוב היהודי בכפר-דרום, ("בתחומי האצבע השלישית"). שנה אחר-כך הוקמו היאחזויות גדיש (בכ"ז אייר תשל"ג, 29/5/73) אשר שימשה לימים כמעון הזמני של הישוב "עצמונה" אחרי פינויו מסיני, והיום משמשת כבסיס צבאי ואחריה היאחזות נח"ל-קטיף.

שלוש שנים אחר-כך, בכ"ב שבט תשל"ז, 10.2.77, אוזרחה היאחזות קטיף, וקיבלה את השם "נצר-חזני" (ועל שם מיכאל חזניז"ל, ממנהיגי המפד"ל ואבי ההתיישבות הדתית שנפטר שנה לפני-כן) — ראשון הישובים היהודיים האזרחיים בחבל-עזה. (הישוב קטיף כיום אינו יושב במקום המקורי של קטיף).

לטקס האיזורח הגיע רבין בעצמו, יחד עם עוד אלפיים אורחים, קצינים בכירים, אנשים מכל הארץ שלחמו באיזור באו לשמוח בשמחת המתיישבים. התרגשותם של המתיישבים גברה שבעתיים כשראש-הממשלה יצחק רבין עלה על הבמה והחל משמיע את אמונתו הפנימית. עוד שנים רבות הדהדו באזניהם דבריו הנחרצים: "זהו יום גדול למדינה ולהתיישבות, יום המסמל את ביסוס אחיזתנו באיזור, שמאז מלחמת ששת הימים נעשה לחלק בלתי נפרד מהמדינה וביטחונה". אחרי הטקס קבע רבין את המזוזה הראשונה על פתח אחד הבתים, יחד עם בנו של השר המנוח חזני.

9 שנים אח"כ, בחודש מרס 1985, והוא שר-הביטחון בממשלת שמעון פרס, ביקר רבין בגוש-קטיף ואמר למתיישבים: "כמו לפני תשע שנים, כאשר הייתי כאן בחנוכת הישוב הראשון נצר-חזני כראש-הממשלה, כך גם היום אני מאמין שלאיזור הזה יש עתיד התיישבותי, כלכלי, חברתי ותפקיד ביטחוני — והוא חייב להיות חלק בלתי נפרד ממדינת-ישראל".